

OBRADA KONTROVERZNIH TEMA U NASTAVI

Program obuke za nastavnike za efikasnu nastavu kontroverznih tema nastao učešćem Kipra, Irske, Crne Gore, Španije i Velike Britanije, uz podršku Albanije, Austrije, Francuske i Švedske

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

Živjeti sa kontroverznošću

**Obrađivanje kontroverznih tema kroz
obrazovanje za demokratsko građanstvo i
ljudska prava (EDC/HRE)**

Program obuke za nastavnike

Original title:

Living with Controversy – Teaching Controversial Issues through Education for Democratic Citizenship and Human Rights (EDC/HRE). Training Pack for teachers.

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the European Union or the Council of Europe.

All rights reserved. No part of this publication may be translated, reproduced or transmitted, in any form or by any means, electronic (Internet, etc.) or mechanical, including photocopying, recording or any information storage or retrieval system, without the prior permission in writing from the Directorate of Communications (F-67075 Strasbourg, Cedex or publishing@coe.int).

All requests concerning the reproduction or translation of all or part of this document should be addressed to the Directorate of Communications. All other correspondence concerning this publication should be addressed to Co-operation and Capacity Building Division, Education Department, Council of Europe.

Cover and layout: Documents and Publications Production Department (SPDP), Council of Europe

© Cover photos: Images used under license from Shutterstock.com

Council of Europe Publishing, F-67075 Strasbourg Cedex. <http://book.coe.int>, www.coe.int

© Council of Europe, September 2015. Reprinted July 2016. English publication.
Printed at the Council of Europe.

Title of Montenegrin translation:

Živjeti sa kontroverznošćima - Obradivjanje kontroverznih tema kroz obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava (EDC/HRE). Program obuke za nastavnike

Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe.
This translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator.

© Univerzitet Crne Gore. Filozofski fakultet. UNESCO katedra za obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava.
May 2019. Montenegrin translation.

Prevod : Dr Marijana Cerović

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
ISBN 978-86-7798-103-7
COBISS.CG-ID 28550672

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO Chair in Education for
Democratic Citizenship and Human Rights,
University of Montenegro, Montenegro

SADRŽAJ

REALIZATORI ISTRAŽIVANJA	5
UVOD	7
DIO A. DOKUMENT O POLJU DJELOVANJA ZA ISTRAŽIVANJE IZAZOVA I RAZVOJ KOMPETENCIJA	11
Uvod	11
Svrha	11
Osnova	11
Pristup	12
Kontekst	12
Pregled literature	13
Šta su to kontroverzne teme?	13
Zašto obrađivati kontroverzne teme?	14
Koji su izazovi?	15
Kako prevazići ove izazove?	18
Koje vrste obuke i resursi za obuku su trenutno dostupni?	22
Zaključci	22
Preporuke	23
DODATAK I. KOMPETENCIJE NASTAVNIKA ZA OBRAĐIVANJE KONTROVERZNIH TEMA U NASTAVI	25
1. Lične	25
2. Teorijske	25
3. Praktične	25
REFERENCE	27
DIO B. PROGRAM AKTIVNOSTI ZA OBUKU	29
Program aktivnosti za obuku	29
Implementacija programa aktivnosti za obuku	29
Ishodi	29
Uloga facilitatora/trenera	30
Odjeljak 1: Uvođenje kontroverznih tema	30
Odjeljak 2: Nastavne metode	31
Odjeljak 3: Refleksija i evaluacija	32
Odjeljak jedan: Uvođenje kontroverznih tema	33
Aktivnost 1.1: Uvod	33
Aktivnost 1.2: Muzičke stolice	36
Aktivnost 1.3: <i>Blob Tree</i>	39
Aktivnost 1.4: Vruće ili hladno?	40
Aktivnost 1.5: Čekiranje prtljaga	43

Odjeljak dva – Nastavne metode	45
Suočavanje sa izazovom	45
Aktivnost 2.1: Na čijoj si strani?	46
Aktivnost 2.2: Mijenjanje perspektiva	50
Aktivnost 2.3: Škola na ivici šume	52
Aktivnost 2.4: U tuđim cipelama	55
Aktivnost 2.5: <i>World Café</i>	57
Aktivnost 2.6: Forum teatar	59
Odjeljak tri – Refleksija i evaluacija	61
Sklapanje kockica	61
Aktivnost 3.1: Sniježna grudva	61
Aktivnost 3.2: Plan časa	63
Aktivnost 3.3: Plava pisma	64
Aktivnost 3.4: Drvo zabave	65

REALIZATORI ISTRAŽIVANJA

Partneri na projektu

- Pedagoški institut Kipra, Ministarstvo obrazovanja i kulture (Cyprus Pedagogical Institute, Ministry of Education and Culture), Kipar
- Centar za razvoj programa Odbora za obrazovanje i obuku grada Dablina (City of Dublin Education & Training Board Curriculum Development Unit), Irska
- UNESCO katedra za obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava (UNESCO Chair in Education for Democratic Citizenship and Human Rights), Crna Gora
- Nacionalni centar za inovacije i obrazovna istraživanja (Centro Nacional de Innovación e Investigación Educativa), Španija
- Građanska fondacija (Citizenship Foundation), Ujedinjeno Kraljevstvo (koordinator projekta)

Korektura — David Kerr i Ted Huddleston (Građanska Fondacija, Ujedinjeno Kraljevstvo)

Autori

- Elena Papamichael, Pedagoški institut Kipra, Ministarstvo obrazovanja i kulture, Kipar
- Mary Gannon, CDET B Centar za razvoj programa, Irska
- Bojka Đukanovic, UNESCO katedra za obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava, Crna Gora
- Rosa Garvín Fernández, Nacionalni centar za inovacije i obrazovna istraživanja, Španija
- David Kerr i Ted Huddleston, Ujedinjeno Kraljevstvo (glavni autori)

Spoljni saradnici

- Institut za obrazovni razvoj (Institute for Development of Education), Albanija
- Centar za demokratiju – Beč (Demokratiezentrum Wien), Austrija
- Ministarstvo nacionalnog obrazovanja, visokog obrazovanja i nauke (Ministère de l'éducation nationale, de l'enseignement supérieur et de la recherche), Francuska
- Švedska nacionalna agencija za obrazovanje (Swedish National Agency for Education), Švedska

UVOD

Ovaj program obuke je **program profesionalnog razvoja nastavnika**, izrađen s ciljem da podržava i promoviše obrađivanje kontroverznih tema u evropskim školama.

ZBOG ČEGA JE PROGRAM OBUKE POTREBAN?

Sitanje sposobnosti **uključivanja u dijalog** i poštovanje onih čije vrijednosti se razlikuju od naših je od ključne važnosti za demokratski proces, zaštitu i jačanje demokratije i njegovanje kulture ljudskih prava.

Ipak, u Evropi mladi obično nemaju priliku da u školi raspravljaju o kontroverznim temama poput pitanja koja imaju veze sa vjerskim ekstremizmom, rodno zasnovanim nasiljem, zlostavljanjem djece ili seksualnom orijentacijom zbog toga što se ove teme smatraju prevelikim **izazovima u nastavi**. U nemogućnosti da iskažu ono što ih zabrinjava, nesvjesni osjećanja drugih i prisiljeni da se pri informisanju oslanjaju na prijatelje i društvene medije, mladi mogu biti isfrustrirani ili zbunjeni po pitanju nekih veoma bitnih problema koji utiču na njihove zajednice i na evropsko društvo danas. U nedostatku pomoći od škole, oni nemaju pouzdanog načina **suočavanja** sa ovim problemima, niti nekoga ko bi ih mogao usmjeriti.

Ideja kreiranja ovog programa obuke rodila se na zahtjeve kreatora javnih politika iz više evropskih zemalja za **efikasnijom obukom** za nastavnike pri obradi kontroverznih tema u nastavi.

ZBOG ČEGA SADA?

Zabrinutost javnog mnjenja, koja se javila kao posljedica jednog broja visokoprofilnih incidenata nasilja i društvenih nereda u različitim evropskim zemljama, u kombinaciji sa **novim razmišljanjima** u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava, učinila je da tretiranje kontroverznih tema u školama postane **obrazovni prioritet**.

Prije svega, incidenti poput londonskih nereda iz 2011., norveških zločina iz mržnje iz 2011. i napad na Šarli Ebdo u Francuskoj 2015. godine su pokrenuli detaljnu reviziju uloge koju škola ima u **moralnom i građanskom razvoju** mladih u ovim zemljama, i u cijeloj Evropi.

Drugo, posljednjih godina došlo je do **promjene** u politici građanskog obrazovanja u Evropi, od oslanjanja na vježbe iz udžbenika i prenošenja teorijskog znanja, do aktivnih, angažovanih metoda učenja i angažovanja u vezi sa **pitanjima iz „stvarnog života“**. Ovo odražava sve veću saglasnost da se aktivno građanstvo, poštovanje ljudskih prava i interkulturalno razumijevanje puno efikasnije uče kroz **„praksu“**, nego kroz **„znanje“**, tj. kroz nagomilavanje informacija. Kao rezultat ovoga, programi za građanstvo i građansko obrazovanje širom Evrope otvorili su se prema novim, nepredvidljivim i kontroverznim vidovima nastavnog sadržaja.

ŠTA PODRAZUMIJEVAMO POD „KONTOVERZNOSTIMA“?

Definicija koja se pokazala kao najkorisnija za učesnike pilot projekta iz evropskih zemalja je da se „kontroverzne teme“ mogu definisati kao:
„Teme koje izazivaju snažna osjećanja i dijele mišljenja u zajednicama i društvu“

Kontroverzne teme variraju od lokalnih do globalnih, npr. od građenja džamije do smanjenja efekta staklene bašte. Neke su **dugoročne**, kao što su podjele zajednica po sektama u jednom broju evropskih zemalja – druge su **veoma nove**, npr. islamska radikalizacija mladih.

One takođe variraju od **mjesta do mjesta** i **od perioda do perioda**. Raspeća u školama mogu biti kontroverzna u jednoj zemlji, ali normalan dio života u drugoj – slično je i sa bilingvalnim obrazovanjem, plaćanjem vode uz pomoć vodomjera ili islamskim hidžabima. Skoro bilo koja tema, u bilo koje vrijeme, može postati kontroverzna, a nove kontroverznosti se javljaju svakog dana.

ZBOG ČEGA JE VELIKI IZAZOV PREDAVATI O KONTOVERZNIM TEMAMA?

Kontroverzne teme sa sobom nose **krupne konflikte** vrijednosti i interesovanja, i obično dolaze u kombinaciji sa **oporicanim tvrdnjama** o osnovnim činjenicama. One izazivaju snažna osjećanja i imaju tendenciju da stvaraju ili učvršćuju podjele među ljudima, stvarajući sumnju i nepovjerenje.

Otvaranje školskog programa ka ovakvim temama povlači teška **pedagoška pitanja** - kako zaštititi osjetljivost učenika različitog porijekla i kulture, kako spriječiti da diskusije u učionici ne postanu previše burne i kako prezentirati sporni materijal neutralno, izbjegavajući kritiku i pristrasnosti. Takođe se postavlja pitanje akademske slobode i uloge ličnih ubjeđenja i vrijednosti nastavnika.

Rukovodstvu škole ove teme postavljaju pitanje politike – poput toga kako podržati nastavnike u nastavi o kontroverznim temama, kako stvoriti dodatne mogućnosti za dijalog u okviru školske zajednice, npr. kroz demokratske oblike upravljanja školom, kako promovisati zdravu atmosferu u školi, kako pratiti cjelokupni kvalitet sprovođenja nastave i kako tretirati brigu roditelja i ostalih van škole.

KAKO PROGRAM OBUKE POMAŽE?

Ovaj program obuke ima za cilj da **odgovori na izazove** obrađivanja kontroverznih tema kreiranjem opsežnog paketa materijala za obuku i profesionalni razvoj.

On ima za cilj da pomogne **nastavnicima** da prepoznaju vrijednost angažovanja mladih kada su u pitanju kontroverzne teme i da razviju njihovo samopouzdanje i kompetencije kako bi ove teme postale sastavni dio svakodnevne prakse, posebno kroz:

- Kreiranje **„bezbjednih prostora“** u učionici gdje učenici mogu slobodno i bez straha da proučavaju teme koje ih se tiču
- Korišćenje **nastavnih strategija** i tehnika koje promovišu otvoren i dijalog uz poštovanje.

Činjenica je da ne postoje „brza rješenja“ i da neće svaka tema biti pogodna za svaku starosnu grupu. Na kraju, ne postoji dobar razlog zbog kojeg bi se kontroverzne teme izbjegavale u školama i učionicama niti neki zbog kojeg se ne bi izbjegavale.

KAKO JE KREIRAN?

Program obuke je kreiran kroz Šemu pilotskih projekata „Ljudska prava i demokratija u akciji“, u organizaciji Savjeta Evrope (CoE) i Evropske komisije (EC). Inspirisan je i svoje ciljeve zasniva na Povelji o obrazovanju za demokratsko građanstvo i Ljudska prava Savjeta Evrope, Programu Savjeta Evrope za obrazovanje

za demokratsko građanstvo i obrazovanje o ljudskim pravima i Strateškom okviru za saradnju u obrazovanju i obuci (ET2020). Takođe crpi iz rada Savjeta u oblasti istorije, interkulturalnog i vjerskog obrazovanja i mirnog rješenja konflikata.

Opseg programa je određen, program je kreiran i testiran pilotskim projektom i djelo je predstavnika iz niza evropskih zemalja. Ujedinjuje javne politike, prakse i istraživačku literaturu iz raznih djelova Evrope i šire.

ZA KOGA JE KREIRAN?

Program je kreiran prvenstveno kao pomoć **nastavnicima**. Kontroverzne teme mogu se javiti u svakoj fazi obrazovanja, vrsti škole i oblasti nastavnog programa, tako da će program biti relevantan za nastavnike u **svim obrazovnim prilikama** i za sve **predmete** – od predškolskog do tercijarnog, i od građanskog obrazovanja i društvenih nauka do jezika i prirodnih nauka. On je predviđen za korišćenje u sesijama za stručno usavršavanje i/ili obuku nastavnika pripravnika, a pod vođstvom iskusnog trenera ili facilitatora.

Takođe će biti koristan za **školsku upravu i više rukovodioce**. Kontroverzne teme se ne mogu ograničiti na učionicu: one se redovno prelivaju na ostale oblasti škole, na hodnike, menze, igrališta i zbornice.

Program nije namijenjen nekoj određenoj zemlji i pogodan je za upotrebu na **nivou cijele Evrope**.

KAKAV PRISTUP KORISTI?

Program promovise **otvoren i kolaborativan pristup** nastavi i učenju, sa posebnim naglaskom na **samorefleksiji i promišljenim postupcima koji se zasnivaju na dobroj informisanosti**. Nastavnici se podstiču da razmišljaju o tome kako njihova lična ubjeđenja i vrijednosti utiču na njihove profesionalne stavove prema spornom materijalu i njegovo tretiranje.

Profesionalne kompetencije na kojima se zasniva program su ukorijenjene u **centralnim vrijednostima i ciljevima Savjeta Evrope** i dijele se u tri kategorije:

- Lične, npr. samorefleksija
- Teorijske, npr. razumijevanje uloge dijaloga u demokratiji
- Praktične, npr. strategije nastave i učenja

KAKO JE STRUKTURISAN?

Program obuke se sastoji od dva dijela:

- **Dio A – Dokument o polju djelovanja**
- **Dio B – Program aktivnosti za obuku**

Crpeći informacije iz pregleda objavljenih radova iz više zemalja, iz i van Evrope, i rezultata istraživanja i inicijalnog rada ovog pilot projekta, Dokument o polju djelovanja istražuje glavne izazove u obrađivanju kontroverznih tema u nastavi, sugerise kako se nositi sa ovim izazovima, identifikuje profesionalne kompetencije koje su potrebne za prevazilaženje izazova i pravi preporuke za razvoj niza aktivnosti obuke koji se zasnivaju na ovim kompetencijama. Same aktivnosti obuke su, uz detaljne instrukcije, date u **Programu aktivnosti za obuku**, koji slijedi.

KAKO GA KORISTITI?

Idealno, program bi trebalo iskoristiti u **potpunosti**. Dva dijela programa su međusobno povezana i kreirana tako se nadograđuju i da jedan drugi podržava. Međutim, ovo nije neophodno i program je dovoljno **fleksibilan** za primjenu na različite načine.

Dokument o polju djelovanja daje princip za obrađivanje kontroverznih tema i objašnjava iz kojeg razloga su izabrane određene aktivnosti za obuku. Može se čitati prije, u toku i poslije aktivnosti obuke, ili kombinovano.

Program aktivnosti za obuku je kreiran tako da obezbijedi konstantan tok praktične obuke **u trajanju od dva dana**, mada se lako može podijeliti i na kraće sesije koje se održavaju u nekoliko dana. Pojedinačne aktivnosti se takođe mogu koristiti kao izdvojene sesije, ukoliko je to potrebno.

KAKO JE PROGRAM POVEZAN SA TRENUTNIM OBRAZOVNIM PRIORITETIMA I IMPERATIVIMA?

Sadržaj, pristup i fleksibilnost programa čine ga pogodnim da doprinese jednom broju trenutnih obrazovnih prioriteta i imperativa. On posebno pomaže učvršćivanju uloge obrazovanja u promovisanju **ključnih vrijednosti** Savjeta Evrope – demokratije, ljudskih prava i vladavine zakona, i koncepta **obrazovanja kao bastiona** koji štiti od društvenih zala, poput ekstremizma i radikalizacije omladine, ksenofobije i antisemitizma, nasilja i govora mržnje, gubitka vjere u politiku i političare ili negativnih efekata mjera štednje.

DIO A.

DOKUMENT O POLJU DJELOVANJA ISTRAŽIVANJE IZAZOVA I RAZVOJ KOMPETENCIJA

UVOD

SVRHA

Sticanje sposobnosti **uključivanja u dijalog** i poštovanje onih čije vrijednosti se razlikuju od naših je od ključne važnosti za demokratski proces, zaštitu i jačanje demokratije i njegovanje kulture ljudskih prava.

Ipak, u Evropi mladi obično nemaju priliku da u školi raspravljaju o kontroverznim temama poput pitanja koja imaju veze sa vjerskim ekstremizmom, rodno zasnovanim nasiljem, zlostavljanjem djece ili seksualnom orijentacijom zbog toga što se ove teme smatraju prevelikim **izazovima u nastavi**. U nemogućnosti da iskažu ono što ih zabrinjava, nesvjesni osjećanja drugih i prisiljeni da se pri informisanju oslanjaju na prijatelje i društvene medije, mladi mogu biti isfrustrirani ili zbunjeni po pitanju nekih veoma bitnih problema koji utiču na njihove zajednice i na evropsko društvo danas. U nedostatku pomoći od škole, oni nemaju pouzdanog načina **suočavanja** sa ovim problemima, niti nekoga ko bi ih mogao usmjeriti.

Ovaj dokument o polju djelovanja istražuje **najveće izazove** koji se javljaju prilikom obrađivanja kontroverznih tema u evropskim školama i sugerise načine na koje se može na ove izazove odgovoriti. On se posebno fokusira na potrebu za povećanjem samopouzdanja i kompetencija nastavnika prilikom tretiranja kontroverznih tema u učionicama i školama.

Ove sugestije su bile osnova za niz preporuka za razvoj novog **Programa obuke** za nastavu kontroverznih tema, a koji se sastoji od Dokumenta o polju djelovanja (dio A) i Programa aktivnosti za obuku (dio B). Namjera je da ovi dokumenti budu pristupačni i da se mogu primjenjivati širom Evrope, a oni su već uspješno isprobani sa nastavnicima, trenerima i facilitatorima iz jednog broja evropskih zemalja.

OSNOVA

Program obuke je kreiran kroz Šemu pilotskih projekata „Ljudska prava i demokratija u akciji“, u organizaciji Savjeta Evrope (CoE) i Evropske komisije (EC). Inspirisan je i svoje ciljeve zasniva na Povelji o obrazovanju za demokratsko građanstvo i Ljudska prava Savjeta Evrope, Programu Savjeta Evrope za obrazovanje za demokratsko građanstvo i obrazovanje o ljudskim pravima i Strateškom okviru za saradnju u obrazovanju i obuci (ET2020). Takođe crpi iz rada Savjeta u oblasti istorije, interkulturalnog i vjerskog obrazovanja i mirnog rješenja konflikata.

Ovaj dokument o polju djelovanja se, stoga, treba posmatrati pomoć u učvršćivanju uloge obrazovanja u promovisanju **ključnih vrijednosti Savjeta Evrope** – demokratije, ljudskih prava i vladavine zakona, i koncepta **obrazovanja kao bastiona koji štiti od društvenih zala**, poput ekstremizma i radikalizacije omladine, ksenofobije i antisemitizma, nasilja i govora mržnje, gubitka vjere u politiku i političare ili negativnih efekata mjera štednje.

Opseg dokumenta je određen, on je kreiran i testiran pilotskim projektom i djelo je predstavnika iz niza evropskih zemalja.

PRISTUP

Dokument o polju djelovanja promovirše otvoren i kolaborativan pristup nastavi i učenju, sa posebnim naglaskom na **samorefleksiji** i **promišljenom djelovanju**. Nastavnici se podstiču da razmišljaju o tome kako njihova lična ubjeđenja i vrijednosti utiču na njihove profesionalne stavove prema spornom materijalu i njegovo tretiranje.

On takođe naglašava kreiranje „**bezbjednih prostora**“ u učionicama i školama gdje učenici mogu otvoreno raspravljati i debatovati o kontroverznim temama, uz podršku i pomoć nastavnika. Ovakve sredine pomažu učenicima da se nose sa različitostima, da razbiju tenzije i daju podstrek nenasilnim sredstvima rješenja konflikata. Oni podstiču samorefleksiju i slušanje mišljenja drugih, promovirše interkulturalni dijalog, daju glas manjinama, grade međusobnu toleranciju i poštovanje i njeguju kritičniji pristup informacijama koje dolaze iz medija.

KONTEKST

Zabrinutost javnog mnjenja, koja se javila kao posljedica jednog broja **visokoprofilnih incidenata** nasilja i društvenih nereda u različitim evropskim zemljama, u kombinaciji sa **novim razmišljanjima u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava**, učinila je da tretiranje kontroverznih tema u školama postane **obrazovni prioritet**.

Prije svega, incidenti poput londonskih nereda iz 2011., norveških zločina iz mržnje iz 2011. i napad na Šarli Ebdo u Francuskoj 2015. godine su pokrenuli detaljnu reviziju uloge koju škola ima u **moralnom i građanskom razvoju mladih** u ovim zemljama, i u cijeloj Evropi.

Drugo, došlo je do **promjene** u politici građanskog obrazovanja u Evropi, od oslanjanja na vježbe iz udžbenika i prenošenja teorijskog znanja, do **aktivnih, angažovanih metoda učenja** i angažovanja u vezi sa **pitanjima iz „stvarnog života“**. Ovo odražava sve veću saglasnost da se aktivno građanstvo, poštovanje ljudskih prava i interkulturalno razumijevanje puno efikasnije uče kroz „**praksu**“, nego kroz „**znanje**“, tj. kroz nagomilavanje informacija. Kao rezultat ovoga, programi za građanstvo i građansko obrazovanje širom Evrope otvorili su se prema novim, nepredvidljivim i **kontroverznim** vidovima nastavnog sadržaja.

Otvaranje programa ovakvim temama postavlja nastavnicima teška **pedagoška pitanja**, uključujući:

- Kako odgovoriti na konfliktne **tvrdnje** među učenicima, uključujući i to da li treba podržati neku stranu po pitanju neke teme, a da se nastavnik pri tom ne osjeća kompromitovano i da učenici ne osjete da postoji neka „sakrivena agenda“
- Kako zaštititi **osjetljivost učenika** različitog porijekla i kulture i onih koji lično ili porodično imaju neke veze sa temom, a da se učenici ne osjećaju osramoćenim, ugroženim ili izolovanim, ili pak žrtvama maltretiranja ili vršnjačkog nasilja
- Kako **razbiti tenzije** i spriječiti da diskusija postane preoštra, održati red u razredu, a učenicima omogućiti da slobodno diskutuju
- Kako ohrabriti učenike da **saslušaju stavove drugih**, tako da učenici počnu da poštuju druge ljude i da uvažavaju njihova mišljenja
- Kako prići kontroverznim temama **jednako**, bez detaljnog prethodnog znanja o njima ili pouzdanih izvora dokaza o nekoj temi, a da se pri tom nastavnici ne osjećaju kompromitovanim ili sklonim kritici, pristrasnosti ili nekompetentnosti
- Kako odgovoriti na **neočekivana pitanja** o kontroverznim temama ili suočiti se sa **neuveđajnim opaskama**, a da se pritom održi nastavnikov integritet, a učenici se ne osjete provrijeđenim ili uvrijeđenim

Ovo takođe postavlja teška pitanja **školske politike**, poput:

- Kako uprava škole može **podržati nastavnike** u nastavi o kontroverznim temama
- Kako se nositi sa **širenjem diskusije** o kontroverznim temama iz učionice u hodnike, igralište i druge prostore
- Kako razviti i promovisati **demokratsku kulturu u čitavoj školi**
- Kako tretirati **brigu roditelja i ostalih** u zajednici ili medijima koji imaju zebnju o primjerenosti ovakvih tema u školi ili o načinu na koji se o njima uči.

Sljedeći dio razmatra različite odgovore na ova pitanja, nađene u sve obimnijoj literaturi iz ove oblasti, fokusirajući se posebno na ono šta literatura kaže o sljedećem:

- Šta to čini neku temu „kontroverznom“
- Argumentima za nastavu kontroverznih tema
- Izazovima u njihovom obrađivanju u razredu
- Kako se nositi sa ovim izazovima
- Kvalitetu i dostupnosti stručne obuke

PREGLED LITERATURE

U posljednje tri ili četiri dekade polako, ali sigurno, rasla je literatura koja zastupa predavanje kontroverznih tema u građanskom obrazovanju i obrazovanju za ljudska prava, koja je u isto vrijeme naglašavala značajne izazove sa kojima se suočavaju nastavnici prilikom obrađivanja takvih tema u učionici. Ova literature uključuje **autorska i urednička izdanja** (npr. Berg i dr., 2003; Claire & Holden, 2007; Cowan & Maitles, 2012; Hess, 2009; Stradling, 1984), **članke iz časopisa** (npr., Ashton & Watson, 1998; Clarke, 1992; Dearden, 1981; Kelly, 1986; Soley, 1996; Wilkins, 2003) i niz **praktičnih smjernica i internet resursa** za nastavnike (npr. Huddleston i Kerr, 2006; CitizED, 2004; Građanska fondacija, 2004; Clarke, 2001; Crombie i Rowe, 2009; CDVEC, 2012; Fiehn, 2005; LSN, 2006; Oxfam, 2006; Richardson, n.d.).

Pisci priloga za ove publikacije se slažu da predavanje kontroverznih tema igra važnu ulogu u pripremanju mladih građana za učešće u društvu, posebno zato što im pomaže da nauče kako da se uključe u demokratski dijalog sa onima čiji se pogledi razlikuju od njihovih. Razvoj **vještine vođenja diskusije kod učenika**, posebno u vezi sa „senzitivnim, kontroverznim temama“ identifikuje se kao bitna kompetencija nastavnika u dokumentu Savjeta Evrope o nastavničkim kompetencijama za obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava (Savjet Evrope, 2009).

Takođe postoji saglasnost da su kompetencija nastavnika pri **razvoju analitičkih i kritičkih vještina razmišljanja**, npr. pri evaluaciji izvora i zapažanju pristrasnosti, i podsticanje **razvoja jezika** bitni pri tretiranju kontroverznih tema. Kvalitet diskusije kontroverznih tema u razredima i školama je neodvojivo vezan za kvalitet jezičkog razvoja učenika (pisanog, govornog ili auralnog). Što su više razvijene jezičke vještine učenika, njima je lakše identifikovati i upravljati informacijama iz različitih izvora, koristiti informacije za konstrukciju jasnih i oštih poenti, koje će onda mirno i elokventno izložiti u diskusiji sa drugima. Što su manje razvijeni, postoji veća vjerovatnoća da će učenici biti zatečeni nekom temom, te da će batrgati po moru mišljenja, što može učiniti da posegnu za prijetnjom i agresivnim jezikom kada uvide da gube argument.

ŠTA SU TO KONTROVERZNE TEME?

Termin „**kontroverzne teme**“ se koristi na različite načine na različitim mjestima. Međutim, razlike, čini se, nijesu obično značajne; one prije predstavljaju različite varijacije istog opšteg seta tema, nego li u suštini drastično različitih koncepata.

Definicija koja se pokazala kao najkorisnija za učesnike pilot projekta iz evropskih zemalja je da se „kontroverzne teme“ mogu definisati kao:

„Teme koje izazivaju snažna osjećanja i dijele mišljenja u zajednicama i društvu“

Obično, kontroverzne teme se objašnjavaju kao sporovi ili problemi koji su u žiži interesovanja, izazivaju snažne emocije, proizvode oprečna objašnjenja i rješenja, koja se baziraju na alternativnim ubjeđenjima ili vrijednostima i/ili konkurentnim interesima, koji imaju za rezultat tendenciju da dijele društvo. Ovakve teme su obično veoma kompleksne i nemoguće je pomiriti mišljenja u vezi sa njima jednostavnim pozivanjem na dokaze.

Međutim, to što kontroverzne teme imaju potencijal da izazivaju **jake emocije**, u i van učionice, je ono što se smatra da predstavlja najveću prepreku u obrađivanju ovakvih tema. Tako, za mnoge ljude, karakteristika koja definiše kontroverzne teme je njihova „politička senzitivnost“, to jest, tendencija izazivanja javnog

nepovjerenja, bijesa ili brige među učenicima, roditeljima, školskim zvaničnicima, vjerskim i lokalnim vođama, javnim vlastima, ili čak među samim nastavnicima.¹

Može biti korisno da se napravi razlika između dva tipa kontroverznih tema: **dugoročne teme**, kao što su podjele zajednica po sektama i tenzije između različitih grupa u jednom broju evropskih zemalja, i veoma **novе**, npr. sve veća zabrinutost zbog religioznog ekstremizma, nasilja, indoktrinacije i radikalizacije mladih Evropljana, porasta nasilja na internetu ili on-line krađa identiteta. Oba tipa stvaraju slične izazove za nastavnike, ali sa različitim naglaskom. Kod dugoročnih tema, izazov koji stoji pred nastavnikom je kako iznova obrađivati temu i naći nešto novo što može da se kaže u vezi sa njom, a da se pri tom izbjegne dalje otuđenje određenih grupa i pojedinaca. Kod veoma novih tema, izazov je kako odgovoriti na spontanu diskusiju učenika, kako naći pouzdane informacije o temi i koju poziciju zauzeti.

Stavovi i **okolnosti se mijenjaju**, tako da ono što se smatra kontroverznim u jednom momentu, može se činiti relativno bezazlenim u drugom, i ono što je kontroverzno na jednom mjestu, ne mora biti na drugom. Ideja zdravstvenog osiguranja koje finansira država je posebno kontroverzna u SAD-u, na primjer, ali teško da je ovo kontroverzna tema u većini evropskih zemalja.² U isto vrijeme, pitanja seksualne orijentacije i religioznih razlika se eksplicitnije obrađuju u nekim evropskim zemljama, nego u nekim drugim. Takođe, ono što se smatra kontroverznim u kontekstu jedne škole, ili čak jednog odjeljenja, teško da može biti značajno u kontekstu drugog.³

Možda iz ovog razloga, malo ili nimalo se pokušalo uraditi u **kategorizaciji** različitih tipova kontroverznih tema. Izuzetak je Stradling (1984) koji nudi tipologiju na osnovu toga da li je spor o tome:

- Šta se desilo
- Uzrocima sadašnje situacije
- Željenim ishodima prema kojima se treba težiti
- Odgovarajućeg niza akcija koje treba preduzeti
- Mogućim ishodima te akcije⁴.

Stradling (1984) takođe pravi razliku između tema koje su **površno**, i onih koje su **suštinski kontroverzne**. Prvopomenute, barem u principu, moguće je riješiti pozivanjem na dokaze. Drugopomenute nastaju iz neslaganja koja se zasnivaju na pitanjima procjene osnovnih vjerovanja ili vrijednosti i one su puno teže ukrotive.⁵

ZAŠTO OBRAĐIVATI KONTROVERZNE TEME?

Stradling (1984) dijeli opravdanja za obrađivanje kontroverznih tema u nastavi na dva tipa: „one koje se baziraju na proizvodu“ i „one koje se baziraju na procesu“.

(a) Opravdanja koja se baziraju na proizvodu

Ova opravdanja se smatraju bitnim sama po sebi, ili zato što se odnose na „glavne društvene, političke, ekonomske ili moralne probleme našeg vremena“, ili su „direktno relevantna za živote učenika“⁶ Ovo je jedan od glavnih razloga za obrađivanje kontroverznih tema prema izvještaju „Crick“ u Velikoj Britaniji:

“... kontroverzne teme su bitne same po sebi, izostaviti obavještanje o njima i njihovo raspravljanje značilo bi ostaviti ogromnu i značajnu prazninu u obrazovnom iskustvu mladih.”⁷

1 Stradling (1984) str. 2

2 Hess (2009)

3 Stradling (1984)

4 Stradling (1984), str. 2-3

5 Stradling (1984), str. 2

6 Stradling (1984), str. 3

7 Izvještaj „Crick“ (1998), 10.4

Nešto drugačiji argument je da je ne samo bitno predavati kontroverzne teme zato što će učenje biti samo po sebi vrijedno, već je bitno nadoknaditi jednostrane i konfuzne načine na koje su neke teme predstavljene u medijima. Tako, Scarratt i Davidson (2007) zapažaju:

“evolucija mas-medija sve više izlaže djecu senzitivnim temama, koje zahtijevaju demistifikaciju i raspravu.”⁸

Bujica medijskih izvora i obavještenja i lakoća sa kojom su oni dostupni učenicima od veoma ranog uzrasta znači da ovaj argument može biti još značajniji danas, nego 2007, kada su o njemu komentarisali Scarratt i Davison (2012).

(b) Opravdanja koja se baziraju procesu

U **rezonovanju koje se bazira na procesu**, suština kontroverznih tema se smatra manje bitnom od učenja kompetencija ili građanskih stavova ili oblika građanskog ponašanja koji se podstiču prilikom njihovog razmatranja. Te kompetencije uključuju:

- **One vezane za predmet** – npr. shvatanje da se ne treba plašiti od kontroverznosti, već da je to dio života u demokratskom društvu, kao i mogućnost raspravljanja oprečnih tema učtivo i produktivno, upotreba strategija za uključivanje u takve diskusije i shvatanje da je vaše mišljenje podjednako bitno kao i mišljenja drugih u demokratskom društvu.⁹
- **Kroskurikularne** – npr. jezik i vještine komunikacije, samopuzdanje i interpersonalne vještine¹⁰, vještine dijaloga i razmišljanja višeg nivoa¹¹, obrada informacija, rezonovanje, istraživanje, kreativno razmišljanje i sposobnosti evaluacije.¹²
- **Građansko ponašanje** – bolje političko interesovanje¹³, prodemokratske vrijednosti, povećan politički angažman¹⁴, više građanskog znanja, više interesovanja za razmatranje javnih pitanja van škole, veća vjerovatnoća da se izjasne da će glasati i obavljati volonterske aktivnosti kada odrastu.¹⁵

KOJI SU IZAZOVI?

Problemi ili izazovi predavanja kontroverznih tema podijeljeni su u pet širih cjelina:

- Stil predavanja
- Zaštita senzitivnosti učenika
- Atmosfera i kontrola razreda
- Nedostatak stručnog znanja
- Kako odgovoriti na spontana pitanja i opaske

(a) Stil predavanja

Predavanje kontroverznih tema se razlikuje od uvođenja učenika u jednu prethodno određenu bazu znanja. Nema udaljavanja od kontroverzne teme i njenog posmatranja sa akademske distance, koja može biti pogodna u drugim slučajevima. Na proces nastave i učenja uvijek utiču stavovi i mišljenja koja nastavnici i učenici donose u učionicu; kao takvi, oni nikada ne mogu biti neutralni.¹⁶

Iz tog razloga, **mogućnost pristrasnosti** se posmatra kao jedan od glavnih problema obrađivanja kontroverznih tema u nastavi¹⁷ npr., Izvještaj „Crick“ (1998), PSHE Asocijacija (2013), Oxfam, (2006). U nekim slučajevima, nije samo rizik od pristrasnosti, već je i strah od optužbi za pristrasnost ono što se vidi kao problem. Ove strahove, smatra se, preuveličava kultura odgovornosti koja je karakteristična za neke savremene obrazovne sisteme.¹⁸ Kako Hess (2009) ističe, mada su ovakvi strahovi obično neosnovani, za neke se ispostavilo da su potpuno opravdani. Ona navodi primjer njujorških nastavnika koji su kažnjavani i, u nekim

⁸ Scarratt i Davidson (2012), str. 38

⁹ Hess (2009), str. 162

¹⁰ Claire & Holden (2007)

¹¹ Wegerif (2003)

¹² Lambert & Balderstone (2010), str. 142

¹³ Soley (1996)

¹⁴ Hess (2009), str. 31

¹⁵ Civic Mission of Schools Report, citirano u Hess (2009) str. 28

¹⁶ Stradling (1984)

¹⁷ Npr., Izvještaj „Crick“ (1998), PSHE Asocijacija (2013), Oxfam (2006)

¹⁸ Clarke (2001)

slučajevima, otpušteni zato što su tretirali pitanje 11. septembra kao kontroverznu temu.¹⁹ U skorije vrijeme, u Ujedinjenom Kraljevstvu (UK) prosvjetna inspekcija, Ofsted, je proglasila neke od škola odgovornim zbog toga što nijesu više učinile da spriječe učenike da pristupaju nekim internet sajtovima o islamskom ekstremizmu dok su u školi, ili da ih spriječe da razmjenjuju takve informacije sa drugim učenicima putem društvenih medija. Ovo je navelo Ofsted da preinače ocjene inspekcije date nekim od škola od 'odličan' u 'neadekvatan' zbog brige da ovakve škole nijesu u mogućnosti da obezbijede zaštitu učenika.²⁰

U literaturi se vodi mnogo rasprava o tome koji stil predavanja će **umanjiti rizik od pristrasnosti i/ili optužbi za pristrasnost** prilikom uvođenja kontroverznih tema. Od primarnog je značaja to kako se nastavnici nose sa svojim iskustvima i mišljenjima, a posebno, da li se ili ne oprjedeljuju da ih dijele sa svojim učenicima. U vezi sa ovim je i pitanje kako nastavnici mogu da se odnose prema iskustvima i mišljenjima učenika, posebno onda kada učenici i/ili njihove porodice mogu biti direktno ili indirektno povezani sa nekom kontroverznom temom.

Stradling (1984) je identifikovao četiri relevantna stila nastave²¹, koji su sa varijacijama na temu reprodukovani u nizu kasnijih publikacija.²² To su:

- Pristup **neutralnog „predsjedavajućeg“** zahtijeva od nastavnika da ne iskazuje nikakve lične stavove ili tvrdnje, već da služi samo kao facilitator diskusije. Ovo može pomoći u smanjenju nepotrebnog uticaja nastavnika, ali može biti teško za održavanje, posebno kada se iskazuju stavovi nepotkrijepljeni tačnim informacijama, i može ponekad imati efekat učvršćivanja postojećih stavova i predrasuda. Neki takođe tvrde da ovo može osujetiti kredibilitet nastavnika u razredu.
- **„Balansiran“ pristup** zahtijeva od nastavnika da predstavi učenicima čitavi niz alternativnih stavova o nekoj temi, što je moguće ubjedljivije, bez otkrivanja svojih stavova. Prednost ovoga je u tome što se pokazuje da teme nijesu dvodimenzionalne, i što se uvode ideje i argumenti do kojih učenici ne bi došli bez pomoći nastavnika, ali ovo može proizvesti utisak da su sva mišljenja podjednako čvrsta i zasnovana na dokazima. Ovo može podrazumijevati iskazivanje nekih veoma ekstremnih pozicija, koje ne mogu učiniti ništa drugo osim učvršćivanja postojećih predrasuda.
- Pristup **„đavoljeg advokata“** zahtijeva od nastavnika da svjesno zauzima suprotnu poziciju od one koju iskazuju učenici. Dok ovo ima za prednost to što omogućava da se iskaže i ozbiljno shvati čitavi niz stavova, učenik može pogrešno da identifikuje nastavnika sa nekim od stavova koji su na ovaj način predstavljeni. Ako se neke pozicije predstave previše dobro, ovo može takođe učvrstiti predrasude.
- Pristup **„otvorenog priklanjanja stavu“** zahtijeva od nastavnika da svoje stavove iskažu u jednom trenutku proučavanja teme. Ovo pomaže učenicima da postanu svjesni i obrate pažnju na predrasude i pristrasnosti nastavnika i daje im model kako odgovoriti na kontroverznu temu, ali ovo ih takođe može dovesti do toga da prihvate neki stav, iz prostog razloga zato što je to stav nastavnika.
- Pristup **„saveznika“** – ovaj pristup zahtijeva od nastavnika da zauzme stranu nekog pojedinca ili grupe učenika. Dok ovo može pomoći slabijim učenicima ili marginalizovanim grupama da se čuje njihov glas, ili da nauče kako se gradi i razvija argument, to takođe može dati ostalim učenicima utisak da nastavnik promovise stavove jedne grupe ili se može vidjeti kao favoritizam.
- Zastupanje **„oficijelnog stava“** – ovo od nastavnika zahtijeva da promovise stranu koju diktira oficijelna politika. Dok ovo može nastaviti da zvaničnu legitimnost i zaštitu nastavnika optužbi od zvaničnika, ukoliko nastavnik ima drugačije mišljenje, on se može osjećati ugroženo, a i ovo može navesti učenike da misle da su njihove diskusije nerelevantne zbog toga što postoji samo jedno mišljenje koje se uvažava.

(b) Zaštita senzitivnosti učenika

Još jedan problem ili izazov je rizik da kontroverzne teme mogu negativno uticati na **emocije učenika** ili na njihovo **samopouzdanje**.

Tvrđi se da, **dozvoljavanjem učenicima slobodu** da kažu ono što misle o nekoj temi, nastavnici udaraju „zvanični“ pečat odobrenja da se iskaže čitav niz ekstremnih pogleda i stavova. Ovo će vjerovatno dovesti

19 Hess (2009), str. 25

20 Vidi, npr. članak iz lista „Gardijan“ koji je objavljen 20. novembra 2014: <http://www.theguardian.com/education/2014/nov/20/church-england-school-john-cass-ofsted-downgraded-extremism>

21 Stradling (1984) str. 112-113

22 Npr. izvještaj „Crick“ (1998), Fiehn (2005)

do toga da se ostali učenici osjećaju uvrijeđeno i marginalizovano, što stvara neprijateljstvo i podjele, u ili van učionice.²³

Phillpott i dr. (2013) su otkrili da **negativna osjećanja učenika prema njihovim vršnjacima**, prilikom iznošenja različitih stavova, je ono što je najviše brinulo nastavnike. Nastavnici su iznijeli da učenici obično postaju emotivni i osjećaju se kao da ih napadaju kada komentare koje iznose njihovi drugovi iz razreda shvate kao uvredljive za njih lično. Ovo je posebno bilo istaknuto u diskusijama koje se odnose na religiju i interkulturalne teme.

Učenici se ponekad takođe **osjećaju kao da ih napada nastavnik**, ili zbog uključivanja sadržaja koje oni doživljavaju da ih predstavljaju u lošem svijetlu, ili označavanjem njihovih iskrenih mišljenja kao neprikladnih ili „politički nekorektnih“. Phillpott i dr. (2013) su zabilježili slučaj učenice koja je odbila da učestvuje u diskusiji o Islamu zato što je mislila da je nastavnik „naumio da napadne njenu religiju“. Ovo je sve veći izazov u brojnim evropskim zemljama gdje zajednice i škole, posebno u velikim gradovima, imaju više izraženu multikulturalnu i multikonfesionalnu populaciju usljed stalnog doseljavanja i iseljavanja stanovništva i porodica.

Opasnost u ovakvim situacijama je da one mogu dovesti do toga da učenici **sami sebe cenzurišu** ili da se potpuno **povuku iz procesa učenja** – kroz vršnjačko nasilje, ili strah da će ih označiti kao „politički nekorektni“ ili izopštiti iz grupe.²⁴

(c) Atmosfera i kontrola razreda

Treći problem ili izazov kod obrađivanja kontroverznih tema je problem **atmosfere u razredu i problem njegove kontrole**. Kad god su uključene emocije, razredi se lako polarizuju, što stvara neprijateljstvo među učenicima, a što može da ugrozi atmosferu i disciplinu u razredu. Postoji strah da konflikt među učenicima eskalira u bilo kom momentu i da izmakne kontroli, da **podrije autoritet nastavnika** i da negativno utiče na buduće odnose između nastavnika i učenika. Takođe, postoji strah da u nekim slučajevima ovo naškodi profesionalnom i ličnom statusu nastavnika. Na primjer, ukoliko nastavnik izgubi kontrolu nad diskusijom, vrlo je vjerovatno da će to podriti njegov autoritet u tom razredu. U ekstremnim slučajevima, može doći do toga da učenici podnesu žalbu protiv nastavnika, ili da to učine roditelji i predstavnici zajednice, što povlači istragu od strane zvaničnika ili dovodi do toga da se nastavnik javno opomene ili da izgubi posao.

Izazovi kod uspostavljanja discipline i odgovarajuće atmosfere u razredu su od posebne važnosti za one koji se edukuju da budu nastavnici i/ili za one koji su u prvim godinama svog pedagoškog iskustva. Stoga je u priručnicima za kontroverzne teme u nastavi istaknuta potreba **za strategijama koje razbijaju konflikte** u razredu i sprečavaju da diskusije postanu previše oštre i da se nastave i posle časa.²⁵

Problem kontrole razreda čini se da je najprisutniji kod rada u vidu diskusija. Ovo ne iznenađuje, pošto kontrola diskusije može biti posebno teška čak i u najboljim prilikama. Ona zahtijeva vještine višeg nivoa, ozbiljne pripreme i konstantnu primjenu refleksije i fleksibilnih odgovora i brzog razmišljanja.²⁶

Ono što se rjeđe spominje od straha od preoštrog diskusije, ali što je podjednako važno, jeste rizik od nepostojanja ili previše **mlake diskusije**. Stradling (1984) zapaža da se čak i kod pitanja koja dijele naciju nastavnici mogu suočiti sa zidom **apatije**. Ovo može biti poseban izazov prilikom tretiranja dugoročnih kontroverznih tema kod kojih su poznata brojna mišljenja i stavovi, a koji su toliko dobro izvježbani, da ne bude interesovanje ni kod učenika ni kod nastavnika. Kako odgovoriti na **nepreispitanu saglasnost** ili apatiju, je još jedan izazov sa kojim se suočavaju nastavnici.²⁷

²³ Crombie & Rowe (2009)

²⁴ Crombie & Rowe (2009)

²⁵ Npr., CDVEC CENTAR ZA RAZVOJ PROGRAMA (2012)

²⁶ Huddleston & Rowe (2015)

²⁷ Stradling (1984), str. 11

(d) Nedostatak stručnog znanja

Problemi obrađivanja kontroverznih tema u nastavi obično se čini da su iskomplicirani **kompleksnošću i dinamičnom prirodom** mnogih ovih tema. Oni zahtijevaju posebno znanje nastavnika, što se obično ne dešava u drugim djelovima nastavnog programa. Već je rečeno da bi se u potpunosti shvatila kompleksnost nekih od ovih tema, potrebno je „barem neko poznavanje ekonomskih, socioloških, političkih, istorijskih i psiholoških faktora koji su uključeni”.²⁸ Poseban izazov postoji kod tema koje su **skorašnjeg datuma**. Pošto su ovo teme modernog doba, one se konstantno mijenjaju, tako da je nastavnicima teško da ih u potpunosti shvate, da budu stalno u toku sa njima, ili da predvide njihove konačne rezultate. One su toliko moderne, kaže Stradling (1984), da je „teško dobiti nastavne materijale koji se sa ovim sporovima adekvatno ili uravnoteženo nose“, a izvori informacija sa kojima nastavnici moraju da rade vjerovatno su „pristrasni, nepotpuni i kontradiktorni”.²⁹ Još je veći izazov sada kada postoji mnoštvo medijskih objava i sajtova za društveno umrežavanje koji obično izvještavaju i komentarišu o problemima istovremeno sa njihovim razvojem.

Clarke (2001) zapaža da nije samo kompleksnost, već i nedostatak poznavanja teme to što obeshrabruje nastavnike, npr. kada se pitanje ljudskih prava odjednom pojavi u udaljenom dijelu svijeta ili kada nastavnik koji dolazi iz grada, a radi u seoskoj školi, razmatra kompleksnost Opšte evropske poljoprivredne politike (OEPP), ili pak kada nastavnik obrađuje temu islamskog ekstremizma u monokulturalnoj školi u malom gradu. Ovo može da unese nesigurnost kod nastavnika koji su navikli da igraju ulogu „eksperata“ za predmete koje predaju i da se učenici dive njihovom znanju i stručnosti.

(e) Kako odgovoriti na spontana pitanja i opaske

Na kraju, potrebno je znati kako najbolje odgovoriti na **spontane opaske ili pitanja** kontroverzne prirode koja sami učenici postavljaju. Kako učenici imaju konstantan pristup internetu i društvenim mrežama na mobilnim telefonima i laptop kompjuterima, **nemoguće je** predvidjeti šta će ona biti, kada će biti postavljena ili kakav će uticaj imati na ostale učenike ili atmosferu u razredu. Nastavnici u studiji Philpott i dr. (2013) označili su ovo kao jedan od najtežih prepreka za nastavnike u nastavi iz ove oblasti.

KAKO PREVAZIĆI OVE IZAZOVE?

Generalno se smatra da ne postoji **jedan jednostavan odgovor** na izazove koji se povezuju sa predavanjem kontroverznih tema. Tako, na primjer, Stradling (1984) kaže:

„jednostavno nije moguće postaviti čvrsta pravila o tome kako predavati kontroverzne sadržaje, a koja treba uvijek primjenjivati. Nastavnik treba da uzme u obzir znanje, vrijednosti i iskustva koja učenici donose sa sobom u učionicu; nastavne metode koje preovladavaju na drugim časovima; atmosferu u razredu ... i uzrast i sposobnost učenika”.³⁰

Pošto različite okolnosti u razredu zahtijevaju različite metode i strategije, a nema garancije da će strategija koja funkcioniše sa jednom grupom učenika, neophodno funkcionisati sa drugom grupom, ono što je potrebno, tvrdi se, jeste **senzitivnost na kontekst i fleksibilnost odgovora**.

U literaturi postoji jedan broj različitih praktičnih sugestija o tome šta ovo može značiti u praksi. One su povezane sa sljedećim stavkama:

- Lična svijest i samorefleksija nastavnika
- Svijest o prirodi kontroverznih tema i izazova koje one donose
- Svijest o sastavu razreda i školskoj sredini
- Sposobnost korišćenja i primjene niza nastavnih stilova
- Kreiranje odgovarajuće atmosfere u razredu i ohrabrujuće demokratske kulture u školi
- Upoznavanje učenika sa okvirima i strategijama
- Odbacivanje uloge „sveznajućeg eksperta“
- Obučavanje učenika da prepoznaju pristrasnost

28 Stradling (1984), str. 3

29 Stradling (1984), str. 4

30 Stradling (1984), str. 11

- Sposobnost planiranja i vođenja efikasne diskusije
- Sposobnost korišćenja i primjene niza specifičnih nastavnih strategija
- Uključivanje drugih učesnika i nastavnika

Sada ćemo posebno razmotriti svaku od ovih praktičnih sugestija.

(a) Lična svijest i samorefleksija nastavnika

Nastavnici moraju biti svjesni i senzitivni na to kako njihovo lično iskustvo o temama može uticati na njihovo snalaženje sa njima u učionici. Element **lične refleksije nastavnika** o ubjedenjima i vrijednostima i kako oni utiču na način na koji se oni odnose i komuniciraju sa učenicima i pojedinačno i kolektivno, se smatra veoma bitnim za senzitivan pristup kontroverznim sadržajima. Bitan dio ovog procesa je kako uskladiti **lično i javno**. Dok postoje pogledi na neke teme koje nastavnici ne žele da otkrivaju svojim učenicima, mogu postojati situacije kada je poželjno da nastavnik podijeli svoja lična iskustva. To može doprinijeti davanju dokaza o nekoj temi, potpomoći razumijevanje učenika i produbiti njihovu perspektivu. Tako, na primjer, nastavnik koji je bio žrtva internet uznemiravanja, može odlučiti da podijeli svoje lično iskustvo sa učenicima, tako da oni bolje razumiju uticaj i posljedice ove pojave, bez ulaska u precizne privatne detalje o prirodi uznemiravanja.

(b) Svijest o prirodi kontroverznih tema i izazova koje one donose

Razumijevanje kontroverznih tema, razumijevanje problema njihovog obrađivanja u nastavi i realna očekivanja o tome šta se može postići u učionici takođe se smatraju bitnim. Priručnici i materijal za obuku obično navode opšta razumijevanja prirode kontroverznih tema, **benefite** njihovog uključivanja u nastavni program i **potencijalnih opasnosti** kojih nastavnik treba biti svjestan prilikom razmatranja određenih nastavnih pristupa i strategija. Testiranje pilotskog materijala za ovaj Program za nastavnike dalo je jasnu sliku koje su to zajedničke kontroverzne teme u nizu evropskih zemalja, u poređenju sa onima koje su kontroverznije u pojedinačnim zemljama. Na primjer, pitanja o rodnoj ravnopravnosti, zdravstvenom i seksualnom obrazovanju i rasizmu su označena kao kontroverzna u većini pilot zemalja, dok je problem korupcije javnih ličnosti bio posebno žučan u Albaniji, pitanje politike EU migracija u UK-u, a to da li ljudima treba mjeriti vodu koju upotrijebe je bila goruća tema u Republici Irskoj.

(c) Svijest o sastavu razreda i školskoj sredini

Radno znanje o nizu **potencijalnih senzitivnih tema** u svakom razredu, kao i u čitavoj školi i lokalnoj zajednici, i takođe, potencijalno, o stavu zvaničnika, smatra se preduslovom za razumijevanje kada će neka tema vjerovatno biti kontroverzna i kako joj se senzitivno može pristupiti. U svom istraživanju o diverzitetu u učionici, Hess (2009) je otkrila da ima više varijacije u stavovima samih učenika (intra-diverzitet) i učeničke populacije (inter-diverzitet) nego što se može isprva očekivati.

Pilotska faza ovog Programa za obuku ukazala je da je bitno da svaka zemlja koristi kontekstualno znanje i da zasnuje aktivnosti obuke na temama koje su kontroverzne u pojedinačnim sredinama. Na primjer, u UK-u je jedan od izazova o kome su nastavnici raspravljali u toku obuke bio kako tretirati pitanje neprijateljske reakcije nekih političkih partija prema imigraciji, posebno kada je to podstaknuto burnim izvještavanjem medija; u Španiji je jedan od problema bila visoka stopa nezaposlenosti među mladima kao rezultat ekonomske recesije; u Albaniji je istaknut problem izbjegavanja poreza, a u Kipru i Republici Irskoj kako se nositi sa pitanjem konfliktnih stavova društva prema seksualnom i zdravstvenom obrazovanju.

(d) Sposobnost korišćenja i primjene niza nastavnih stilova

Sposobnost korišćenja niza **generalnih nastavnih pristupa** i znanje kada i kako ih primijeniti u praksi smatra se posebno bitnim, i u smanjenju opasnosti od pristrasnosti i otvaranju učenika prema novim idejama i vrijednostima. Nastavnici treba da se upoznaju sa relevantnim pristupima, njihovim dobrim ili lošim stranama i okolnostima u kojima je njihova primjena najdjelotvornija. Četiri pristupa koja sugerišu Stradling i dr. (1984) – tj., „neutralni predsjedavajući“, „balansiran“ pristup, „đavolji advokat“ i „otvorena priklonjenost stavu“ – ponavljaju se u brojnim narednim publikacijama sa nizom permutacija. Dva nova pri-

stupa su nedavno predložena: pristup „saveznika“ i pristup „oficijelnog stava“. Takođe se sugerije da je za nastavnike korisno da razmatraju zajedno sa učenicima metode koje se koriste i motive za njihov izbor.³¹

(e) Kreiranje odgovarajuće atmosfere u razredu i ohrabrujuće demokratske kulture u školi

Uloga atmosfere u razredu i cijeloj školi – ono što se često naziva „demokratska kultura u školi“ – naglašava se stalno u literaturi. To bi trebalo da bude atmosfera koja je „otvorena i ne osuđuje“³², u kojoj postoji „otvorenost i povjerenje između zaposlenih i onih koji uče“³³ i gdje su „učenici oslobođeni straha da izraze razumne stavove, iako se oni suprotstavljaju stavovima koje zastupaju nastavnici ili vršnjaci“³⁴. Utvrđivanje **pravila ponašanja ili pravila razreda/škole** o tome kako učenici treba da se ponašaju kada postoji neslaganje o nekoj temi se obično smatraju ključnim za kreiranje ovakve atmosfere i obično su uspostavljena kao „**pravila**“ diskusije.³⁵ Obično se sugerije da ovo najbolje funkcioniše kada su učenici sami uključeni u kreiranje pravila, kada svi mogu da ih vide i kada se ona posmatraju kao nedovršena, kao nešto čemu se ponovo vraćamo i što revidiramo.³⁶

(f) Uvođenje učeničkih okvira i strategija

Uz stvaranje prave atmosfere, sugerisalo se da učenici treba da se naviknu ne samo na pravila demokratskog razgovora, već i na jednu vrstu analitičkog pristupa koji je neophodan kada se suočavamo sa temama koje su kontroverzne. Ovo podrazumijeva upoznavanje učenika sa „konceptom demokratije“ i „činjenicom da se različiti pojedinci i grupe suštinski mimoilaze po pitanju kakvo to društvo oni žele“³⁷, davanje „konceptualnog okvira“ koji će im pomoći da analiziraju neslaganja u društvu³⁸ i da prepoznaju „potrebu za tolerancijom i volju za rješavanjem sporova kroz diskusiju i debatu (i konačno putem glasačke kutije), a ne kroz nasilje“³⁹, kao i uvođenje „strategija za uključivanje“ u diskusiju.⁴⁰

(g) Odbacivanje uloge „sveznajućeg eksperta“

Kompleksnost i fluidnost mnogih tema doveli su do sugestija da u nekim slučajevima, barem, nastavnici treba da odbace ulogu „sveznajućih eksperata“ i umjesto toga da se opredijele za nastavu kroz neku vrstu **istraživanja ili učenja kroz probleme**.⁴¹ Uloga nastavnika je da se podstakne istraživanje i debata učenika, tako „podupirući“ njigovu interakciju dok postavljaju pitanja jedni o drugima i o temi i uvode relevantan materijal, ideje i argumente kada je to potrebno. Clarke (2001), na primjer, nudi strategiju za nastavu kontroverznih javnih tema koja se bazira na četiri koraka ili elementa, od kojih svaki daje učenicima set pitanja koja im omogućavaju da na neku temu gledaju iz više uglova, kao i čvrstu osnovu za donošenje sudova. To su: „O čemu je tema?“, „Koji su argumenti?“, „Šta se podrazumijeva?“ i „Kako se manipuliše argumentima?“. Stradling (1984) identifikuje set od četiri „proces vještine“ i „načine posmatranja tema“ koje sami učenici mogu prenositi sa jedne teme na drugu. To su: „kritički dijagnostikovati informacije i dokaze“; „postavljanje neprijatnih pitanja“; „prepoznati retoriku“; i „kultivisanje uzdržanosti“.⁴²

(h) Obučavanje učenika da prepoznaju pristrasnost

Neke publikacije naglašavaju benefite poučavanja učenika da prepoznaju pristrasnost, i da bi oni bolje **analizirali teme kritičnije** i da bi se umanjila stvarna pristrasnost ili tvrdnje da ona postoji⁴³. Crombie & Rowe (2009), na primjer, sugeriju da bi učenike trebalo podsticati da postanu „istjerivači pristrasnosti“, da uče da prave razliku između mišljenja i činjenice i da zapaze jezik koji ima za cilj izazivanje emocija i glasine u medijskim izvorima.

31 Crombie & Rowe (2009), str. 9

32 Crombie & Rowe (2009), str. 8

33 ACT (2103)

34 Izvještaj „Crick“ (1998), 10.9

35 Npr., ACT (2013)

36 Npr., Crombie & Rowe (2009)

37 Crombie & Rowe (2009)

38 Stradling (1984), str. 5

39 Crombie & Rowe (2009)

40 Hess (2009), str. 62

41 Stradling (1984), str. 4

42 Stradling (1984) str. 115-116

43 Npr., Izvještaj „Crick“ (1998)

(i) Sposobnost planiranja i vođenja efikasne diskusije

Pošto se prepoznalo da je diskusija u razredu glavni metod tretiranja kontroverznih tema mnogih nastavnika, u literaturi postoji jak naglasak na **vještinama nastavnika u planiranju i vođenju diskusije**. Ovo uključuje određivanje „značajne količine vremena“ da bi se „identifikovala i proučavala pozadina“ neke teme⁴⁴, ne koristeći debatu kao način proučavanja teme, već za finale niza aktivnosti učenika za prikupljanje ideja, kakve su igra uloga, drama, simulacija itd.⁴⁵; tu je postavljanje pitanja, izbor stimulusa i kreiranje zadataka kako bi se došlo u dodir sa stimulusom⁴⁶; tehnike kontrole diskusija koje počinju da bivaju previše oštre, npr. traženje „tajm auta“⁴⁷.

Jedan broj publikacija sugerije korišćenje **strukturisanih formata** kao pomoći u kontroli diskusije. Hess (2009) je, na primjer, proučavala šta su to prednosti i loše strane ova tri različita formata: pristupa „sastanak u gradu“, „seminara“ i „diskusije javnih problema“. Crombie & Rowe (2009) predlažu obuku učenika za rad u vidu diskusije i debate od samog početka i predlažu da se od njih ne očekuje da raspravljaju o „ozbiljno spornim“ temama prije nego što ne savladaju osnovne tehnike na primjerima „bezbjednijih“ tema⁴⁸.

(j) Sposobnost korišćenja i primjene niza specifičnih nastavnih strategija

Uz generalne pristupe ili stilove predavanja, koje nastavnik može usvojiti prilikom predavanja kontroverznih sadržaja, jedan broj konkretnijih nastavnih strategija se zastupa u literaturi. Ove strategije su kreirane za upotrebu kod **specifičnih problema**, kao što su: krajnje emotivne diskusije, podjela mišljenja, iskazivanje krajnjih predrasuda, nepreispitana saglasnost, apatija itd. Stradling (1984) identifikuje četiri takve „procedure“, koje se ponavljaju i razrađuju u brojnim sljedećim publikacijama:⁴⁹

- **Udaljavanje** – uvođenje analogija i paralela – geografskih, istorijskih ili imaginarnih – kada je neka tema krajnje senzitivna u nekoj društvenoj grupi, školi ili lokalnoj zajednici
- **Kompenzacijska** – uvođenje novih informacija, ideja ili argumenata kada učenici izražavaju snažne stavove koji se baziraju na neznanju, kada je manjina meta vršnjačkog nasilja većine ili kada postoji konsenzus koji se ne preispituje
- **Empatična** – uvođenje aktivnosti koje će pomoći učenicima da vide neku temu iz neke druge perspektive, posebno kada to uključuje grupu koja nije popularna kod nekih ili svih učenika, kada tema uključuje predrasudu ili diskriminaciju neke grupe, ili kada je tema daleko od života učenika
- **Istraživačka** – uvođenje istraživačkih aktivnosti ili aktivnosti koje za cilj imaju rješavanje problema kada tema nije dobro definisana ili je posebno kompleksna.

Dvije dodatne strategije koje su predstavljene nedavno su:

- **Depersonalizacija** – upotreba društveno usmjerenog jezika prilikom predavljanja teme, a ne onog koji je orijentisan ka pojedincu, – npr. zamjena „nas“, „naš“, „neko“, ili „društvo“ sa „vi“ prilikom oslovljavanja učenika – kada neki ili svi učenici imaju ličnu vezu sa temom i kada su posebno osjetljivi po pitanju te teme⁵⁰.
- **Uključivanje** – uvođenje lično relevantnog ili inače veoma zanimljivog materijala ili aktivnosti kada su učenici apatični ili ne izražavaju nikakvo mišljenje ili osjećanje o nekoj temi.⁵¹

(k) Uključivanje drugih učesnika i nastavnika

Uopšteno, literatura nema baš mnogo da kaže o inicijativama van same učionice. Međutim, postoje izuzeci. Stradling (1984) predlaže ideju **timske nastave** kao načina obrađivanja posebno kompleksnih tema. Sugerije se da različiti nastavnici mogu da rade na različitim aspektima teme. Claire & Holden (2007) smatraju da je nastava kontroverznih sadržaja efikasnija kada se dijeli, tako da oni preporučuju **saradnju članova kolektiva, učenika i roditelja**. U literaturi takođe postoji prijedlog dovođenja vanjskih govornika i/

44 Claire & Holden (2007)

45 Stradling (1984)

46 Huddleston & Rowe (2015)

47 Crombie & Rowe (2009), str. 10

48 Crombie & Rowe (2009), str. 10

49 Npr., Fiehn (2005), ACT (2013)

50 Npr., CDVEC CENTAR ZA RAZVOJ PROGRAMA (2012)

51 Fiehn (2005)

ili organizacija koje imaju iskustva sa različitim kontroverznim temama i koji iz prve ruke mogu razgovarati sa učenicima.

KOJE VRSTE OBUKE I RESURSI ZA OBUKU SU TRENUTNO DOSTUPNI?

Postoji jedan lagani priliv publikacija o građanstvu, građanskom obrazovanju i obrazovanju za ljudska prava (EDC/HRE) koje se bave nastavom kontroverznih tema koje su kreirane, barem djelimično, tako što su imale na umu nastavnike. One uključuju generalne uvode u demokratiju i obrazovanje za ljudska prava, koji sadrže posebne djelove o kontroverznim temama⁵² i publikacije koje su posebno posvećene ovoj temi⁵³. One takođe uključuju jedan mali broj resursa o obuci nastavnika koji su ili namijenjeni za samostalnu upotrebu⁵⁴ ili za facilitatore ili trenere⁵⁵. Međutim, **mali broj ovih publikacija su opšte poznate ili se koriste van zemalja porijekla** – uglavnom SAD-a, UK-a i Irske.

Mali broj empirijskih studija, koje postoje, sugerišu da postoji prilično uobičajena percepcija među nastavnicima da je **obuka o nastavi kontroverznih tema ili neadekvatna ili nepostojeća**. Oulton, Dillon i Grace (2004) izvijestili su da je od 200 osnovnoškolskih i srednješkolskih nastavnika, koji su intervjuisani u Engleskoj, „velika većina“ smatrala da nemaju adekvatan trening i da nijesu dovoljno usmjereni za nastavu kontroverznih tema, niti putem Nacionalnog kurikulumu, niti u svojim školama. Philpott i dr. (2013) su otkrili da nastavnici u SAD-u smatraju da ih ni njihovi pedagoški programi ni njihove škole nijesu pripremili adekvatno za nastavu kontroverznih tema. Jedan nastavnik je kazao da je predavanje kontroverznih tema za njega „skoro kao pipanje po mraku“. Svi smatraju da je neophodno obezbijediti posebnu obuku iz ove oblasti.

ZAKLJUČCI

Jasno je da su potencijalni **benefiti** nastave o kontroverznim temama značajni i raznovrsni i da je uključivanje kontroverznih sadržaja bitno za efikasno obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava (EDC/HRE) u modernom evropskom društvu i šire.

Takođe je jasno da uvođenje tema o kojima ljudi imaju snažne stavove predstavlja posebne **probleme i izazove**, i za nastavnike i za škole u cjelini. Postoje zabrinutosti o tome kakve će efekte imati uvođenje takvih tema na učenike, roditelje i ostale učesnike; o riziku od pristrasnosti i neželjenog uticaja nastavnika; o kompleksnosti i fluidnosti sadržaja; i o isparčanosti i djelimičnosti osnovnih resursa koji su dostupni nastavnicima. Kao rezultat ovoga, bitne teme se obično ignorišu u školama, a ekspertiza nastavnika u tretiranju kontroverznih sadržaja ostaje relativno nerazvijena.

Postoji opšta saglasnost da ne postoji jedno rješenje koje će odgovoriti na sve ove zabrinutosti, ali se smatra da svaka od njih treba da se razmatra pojedinačno. Kao odgovor, identifikovan je jedan broj **prijedloga nastavnih metoda** – globalni pristupi o tome kako se nositi sa kontroverznim temama uopšteno i pojedinačne strategije za korišćenje u posebnim situacijama.

Ove metode imaju bitne implikacije za profesionalni razvoj. Trenutno, međutim, **mogućnosti da nastavnici dobiju obuku u ovoj oblasti su krajnje ograničene**, i u pripremnom, i u stručnom usavršavanju. **Materijal za obuku je takođe ograničen**. Jedan mali broj resursa za obuku je proizveden, uglavnom u UK-u, Irskoj i SAD-u. Dok su ovi resursi, sami po sebi, veoma korisni i ukazuju na to šta se može postići, oni nijesu opšte poznati, niti se koriste van zemalja porijekla. Nije ni jasno kako se oni lako mogu koristiti u različitim kontekstima. Prije svega, čini se da oni pretpostavljaju kulturu učenja u kojoj su otvorena diskusija i debata već norma. Ovo ne znači nužno da je to slučaj sa svim djelovima Evrope. Upornost tradicionalnih oblika obrazovanja, u čijem centru su nastavnici, i kultura učenja koje zabranjuju izražavanje suprotnih mišljenja i argumenata, predstavljaju dalji nivo izazova za nastavu kontroverznih tema, koji jedva da se pominje u opštoj literaturi. Međutim, pregled literature je otkrio da resursi za obuku, koji već postoje, predstavljaju

52 Npr., Huddleston & Kerr (2009), Wales & Clarke (2005), ACT (2013)

53 Npr., Hess (2009), Claire (2001), Fondacija za građanstvo (2004)

54 Npr., CDVEC CENTAR ZA RAZVOJ PROGRAMA (2012), ACT (2014), Clarke (2001)

55 Npr., Fiehn (2005)

bogat izvor ideja i aktivnosti koje se mogu iskoristiti za razvijanje šire evropske perspektive osposobljavanja za nastavu kontroverznih tema.

Postoji i jedan broj ostalih problema, koji se ne čine da su pravilno riješeni i kojima nije dato dovoljno pažnje u literaturi. Prije svega, čini se da nije mnogo razmatrano pitanje kako se kontroverzne teme mogu uvesti u nastavni plan na jedan **sistematičan i razvojno postupan** način. Nije se mnogo razmišljalo ni o načinima na koje se učenici mogu obučiti da za sebe prepoznaju kontroverzne teme. Dok se naglasak stavlja na potrebu nastavnika da razumiju šta je to kontroverzna tema i kako je tretirati u školi, malo pažnje je poklonjeno potrebi učenika da razumiju isti koncept – sa mogućim izuzetkom Stradling-a (1984). Da upotrijebimo jezik programa EDC/HRE Savjeta Evrope, dok je predavanje „kroz“ i „za“ kontroverzne teme prilično detaljno obrađivano, ideja predavanja „o“ kontroverznim temama jedva da je i dotaknuta. Utvrđivanje ideje **kontroverznih tema kao apstraktnog koncepta** ne bi samo pomoglo učenicima da prepoznaju ove teme u stvarnom životu i da znaju kako da odgovore na njih, već bi takođe imalo efekat depersonalizacije ovih tema, čineći ih bezbjednijim za nastavu.

Drugo, iako se problem spontanog pitanja i opaski kontroverzne prirode obično poteže, **malo je konkretnih savjeta** za nastavnike koje oni mogu primijeniti u različitim situacijama.

Treće, isto se može kazati za pitanje da li, ili ne, nastavnici treba da otkrivaju svoje mišljenje učenicima. Pozitivne i negativne strane ovog pitanja izgleda da su suptilno izbalansirane. Nastavnici su, kao rezultat ovoga, obično ostavljeni da „vise u vazduhu“, bez **određenog političkog usmjerenja** ili akcione strategije.

Četvrto, sa izuzetkom povremenih sugestija za uključivanje drugih nastavnika, roditelja ili članova zajednice, u literaturi se malo pažnje poklanja razvoju **pristupa cijele škole** predavanju kontroverznih tema. Nije se mnogo razmišljalo ni o ulozi školskih lidera u ovome ili načinima na koje oni mogu podržati nastavnike u učionici.

Peto, obično se postavlja pitanje da li nastavnici imaju dovoljno znanja i razumijevanja kontroverznih tema za njihovo efikasno tretiranje u učionici, a daje se malo sugestija o tome kako nastavnici da razviju takvu **bazu znanja** o trenutnim i gorućim pitanjima. Dok ovaj Program za obuku ne obezbjeđuje činjenične informacije o nizu kontroverznih tema koje se mogu pokriti u evropskim zemljama, on u aktivnostima obuke nudi sugestije o tome kako nastavnici mogu izgraditi takvo znanje kroz timsku nastavu i/ili upotrebu eksternih eksperata.

Konačno, čini se da nije bilo sistematskih pokušaja da se identifikuju i kategorizuju **ključne kompetencije** koje su potrebne za obrađivanje kontroverznih tema u nastavi. Jedan razlog može biti i percepcija da je svaka situacija različita i da se nijedan metod ne može pokazati uspješnim u svim situacijama. Ali, u odsustvu indikacije o tome koje su to kompetencije potrebne da bi se teme obrađivale bezbjedno i pošteno, nemoguće je izumiti neki racionalan režim treninga ili pomoći nastavnicima da poboljšaju svoju efikasnost na bilo koji način. Međutim, iako nije moguće napraviti kategorizaciju tipova tema, moguće je napraviti kategorizaciju problema ili izazova koje one predstavljaju za nastavnika, npr., neprijateljstvo među učenicima, izraze predrasuda, sumnje prema eksternim učesnicima. Stradling (1984) ovo naziva „dilemama iz učionice“⁵⁶. Razmatranjem šta je potrebno za razrješenje ovakvih dilema, i opštih i konkretnijih, moguće je doći do seta kompetencija koje je potrebno koristiti za razvoj treninga ili za samorazvoj nastavnika. Na kraju ovog dokumenta prilažemo listu prijedloga ovih kompetencija (Dodatak I).

PREPORUKE

Na osnovu prethodnog, preporučuje se da:

- Nastavu kontroverznih tema potrebno je smatrati prioritetnom oblašću za obuku nastavnika u obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, i za nove, i za nastavnike s iskustvom
- Obuka u ovoj oblasti treba da se zasniva na postojećim materijalima, kad god je to moguće
- Materijali za obuku budu primjenljivi i dostupni svim evropskim zemljama članicama, u svim fazama obrazovanja i vrstama škola i nastavnika, bez obzira na predmet koji predaju

⁵⁶ Stradling (1984), str. 113

- Ciljna grupa obuke bi najprije trebalo da su nastavnici – mada je obuka za lidere i rukovodioce u školama takođe bitna; radi bolje transparentnosti, time se možda bolje baviti u nekoj kasnijoj fazi obuke
- Obuka bi trebalo da pokrije niz nastavničkih kompetencija, ličnih, kako teorijskih, tako i praktičnih – npr., onih koje su izložene u Dodatku I
- Obuku bi trebalo početi na osnovnom nivou, pretpostavljajući da učesnici ne posjeduju prethodno iskustvo sa ovim kompetencijama – nešto napredniji trening bi se mogao ponuditi kasnije
- Pažnja bi trebalo da se posveti uključivanju aspekata prakse sa kojima se, čini se, ne barata iscrpno u postojećim izvorima. Takvi su npr. razvoj koncepta (t.j. nastava „o“, nasuprot „kroz“ ili „za“) kontroverznih tema kod učenika, metoda odgovaranja na spontana pitanja i opaske, osnove putem kojih bi nastavnici trebalo da odluče da li, i kada, treba da otkriju svoja mišljenja i tvrdnje učenicima
- Iako su uloga pristupa cijele škole i učešće eksternih predstavnika u nastavi kontroverznih tema bitni, bolje ih je ostaviti za kasniju fazu obuke
- Potrebno je razmotriti ideju razvoja treninga koji bi bio „modularan“ po strukturi, npr., prvi modul bi bio osnovni kurs za nastavnike, drugi bi bio napredniji ili modul za školske lidere sa pristupom cijele škole, treći u koji bili uključeni roditelji ili drugi učesnici, četvrti za učenike i tako dalje.

DODATAK I

KOMPETENCIJE NASTAVNIKA ZA OBRAĐIVANJE KONTROVERZNIH TEMA U NASTAVI

---

1. LIČNE

- Svijest o sopstvenim vjerovanjima i vrijednostima i kako se one oblikuju kroz lično iskustvo i samorefleksiju, i njihov potencijalni uticaj na predavanje nastavnika o kontroverznim temama
- Svijest i samorefleksija o dobrim i lošim stranama otkrivanja ličnih ubjeđenja i vrijednosti učenicima i usvajanje lične politike o ovome na osnovu benefita za učenike i osjećaja ličnog integriteta

2. TEORIJSKE

- Razumijevanje kako se javljaju kontroverze i kako se razrješavaju u demokratiji, uključujući ulogu demokratskog dijaloga i mirnog razrješavanja konflikta
- Razumijevanje uloge predavanja o kontroverznim temama u obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, uključujući njegove svrhe i ciljeve, metode i izazove, i kako se ovi izazovi mogu prevazići

3. PRAKTIČNE

- Upotreba niza nastavničkih uloga – npr. „neutralni predsjedavajući“, „balansiran“ pristup, „đavolji advokat“ i „otvoreno priklanjanje stavu“, njihov izbor i njihova odgovarajuća primjena prema okolnostima
- Senzitivno i bezbjedno upravljanje kontroverznim sadržajem, selekcijom i implementacijom odgovarajućih nastavnih strategija, npr., utvrđivanjem osnovnih pravila, depersonalizacijom i strategijama udaljavanja, upotrebom strukturisanih formata diskusije, itd.
- Pravedno predstavljanje tema u odsustvu neutralnih, balansiranih ili sveobuhvatnih izvora informacija, npr., korišćenjem problemskog ili istraživačkog učenja
- Samouvjereno odgovaranje na spontana pitanja i opaske kontroverzne prirode i njihovo pretvaranje u pozitivne nastavne mogućnosti
- Saradnja sa drugim učesnicima po pitanju uvođenja i nastave kontroverznih tema – npr. sa školskim kolektivom, roditeljima i drugima – da bi se obogatilo iskustvo učenika i da bi se proširila odgovornost za izazov i vladanje njime.

REFERENCE

- Ashton E & Watson B (1998). 'Values education: a fresh look at procedural neutrality', *Educational Studies*, 24(2): pp.183-93.
- Berg, W., Graeffe, L. & Holden, C. (2003). *Teaching Controversial Issues: A European Perspective*. London: London Metropolitan University.
- Brett, P., Mompoin-Gaillard, P. and Salema M. H. (2009). *How All Teachers Can Support Citizenship and Human Rights Education: A framework for the development of competences*. Strasbourg: Council of Europe.
- CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012). *Tackling Controversial Issues in the Citizenship Classroom: A Resource for Citizenship Education*. Dublin: Curriculum Development Unit/ Professional Development Service for Teachers.
- CitizED (2004). *Teaching Controversial Issues: Briefing Paper for Trainee Teachers of Citizenship Education Teachers*. London: CitizED.
- Claire, H. (2001). *Dealing with Controversial Issues with Primary Teacher Trainees as Part of Citizenship Education*. London: London Metropolitan University.
- Claire, H. & Holden, C. (Eds) (2007). *The Challenge of Teaching Controversial Issues*, Stoke on Trent: Trentham Books.
- Clarke, P. (1992). 'Teaching controversial issues', *Green Teacher* 31. New York: Niagara Falls, NY.
- Cowan, P. & Maitles, H. (2012). *Teaching Controversial Issues in the Classroom: Key Issues and Debates*. London: Continuum.
- Crick Report (1998). *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools*. London: QCA.
- Cremin, H. and Warwick, P. (2007). 'Subject knowledge in Citizenship' in L. Gearon. (ed) *A Practical Guide to Teaching Citizenship in the Secondary School*. London: Routledge. pp.20-30.
- Dearden, R. F., (1981). 'Controversial issues in the curriculum', *Journal of Curriculum Studies*, 13, (1), pp. 37-44.
- Fiehn, J. (2005). *Agree to Disagree: Citizenship and controversial issues*. London: Learning and Skills Development Agency.
- Hess, D. E. (2009). *Controversy in the Classroom: The Democratic Power of Discussion*, London: Routledge.
- Huddleston, T. & Kerr, D. (2006). *Making Sense of Citizenship: A CPD Handbook*. London: John Murray.
- Huddleston, T. & Rowe, D. (2015). 'Discussion in citizenship' in L.Gearon (Ed) *Learning to Teach Citizenship in the Secondary School: A companion to school experience*. Abingdon: Taylor and Francis, pp.94-103.
- Kelly, T. (1986). 'Discussing controversial issues: four perspectives on the teacher's role', *Theory and Research in Social Education*, 14(2):pp.113-118.
- Lambert, D. & Balderstone, D. (2010). *Learning to Teach Geography in the Secondary School: A companion to school experience*. London: Routledge.
- Oliver, D.W & Shaver, J.P. (1974). *Teaching Public Issues in the High School*. Logan UT: Utah State University Press.

Oulton, C., Day, V., Dillon, J. & Grace, M. (2004). 'Controversial Issues – Teachers' attitudes and practices in the context of Citizenship Education', *Oxford Review of Education*, 30.(4), pp.489-507.

Oxfam (2006). *Teaching Controversial Issues*. Oxford: Oxfam.

Philpott, S., Clabough, J., McConkey, L. & Turner, T. (2013). 'Controversial issues: To teach or not too teach? That is the question' *The Georgia Social Studies Journal*, Spring 2011, 1, (1), pp.32-44.

Scarratt, E and Davison, J. (Ed) (2012). *The Media Teacher's Handbook*. Routledge: Abingdon.

Soley, M. (1996). 'If it's controversial, why teach it?', *Social Education*, January, pp.9-14.

Stenhouse, L. (1970). 'Controversial Values Issues' in (Ed) Carr, W., *Values in the Curriculum*. Washington DC: NEA, pp.103-115.

Stenhouse, L. (1983). *Authority, Education and Emancipation*, London: Heinemann.

Stradling, R., Noctor, M., Baines, B. (1984). *Teaching Controversial Issues*. London: Edward Arnold.

Wales, J. & Clarke, P. (2005). *Learning Citizenship: Practical Teaching Strategies for Secondary Schools*. Abingdon: Routledge Falmer.

Wegerif, R. (2003). 'Reason and Creativity in Classroom Dialogues', *Language and Education*, 19 (3), pp. 223-237.

Wilkins, A. (2003). 'Controversy in citizenship is inevitable', *Citizenship News: LSDA*, July 2003.

ON-LINE IZVORI

Association for Citizenship Teaching (ACT) (2014). CPD Module on 'Teaching Controversial Issues - Teaching Guide (2103) at:

http://www.teachingcitizenship.org.uk/sites/teachingcitizenship.org.uk/files/NCS%20Teaching%20Guide_V4i.pdf

<http://www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-9-teaching-about-controversial-issues>

<http://www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-b-controversial-issues-citizenship-primary>

Citizenship Foundation (2004). 'Teaching about controversial issues' at: http://www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0118.pdf

Clarke, P. (2001). Teaching Controversial Issues: a four step classroom strategy at: www.bced.gove.bc.ca.abed

Crombie, B. & Rowe, D. (2009). Guidance for schools on dealing with the BNP (ACT) at: http://www.teachingcitizenship.org.uk/news_item?news_id=215

Curriculum Development Unit (2012). Tackling Controversial Issues in the Citizenship Classroom: a resource for citizenship education
http://www.curriculum.ie/pluginfile.php/3018/mod_resource/content/1/Controversial%20issues.pdf

PSHE Association (2013). Teaching 'Sensitive' Issues at:
<http://www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1173>

Richardson, R. (2011). 'Five Principles on Teaching about Controversial Issues', Instead at: <http://www.insted.co.uk/>

DIO B.

PROGRAM AKTIVNOSTI ZA OBUKU

PROGRAM AKTIVNOSTI ZA OBUKU

Program aktivnosti za obuku sastoji se od serije **vježbi za aktivno i reflektivno učenje** i proučava **nastavu kontroverznih tema** u kontekstu obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava

Kreiran je da pomogne nastavnicima i pedagoškim radnicima da prepoznaju **vrijednost uključivanja mladih u kontroverzne teme u učionicama i školama**, da steknu **samopouzdanje** i **sposobnost** da ovakvim sadržajima upravljaju bezbjedno i efikasno

Program je podijeljen na **tri dijela**.

- **Odjeljak jedan: Uvođenje kontroverznih tema** - uvodi **koncept** kontroverznih tema i neke od izazova njihovog obrađivanja u učionicama i školama
- **Odjeljak dva: Nastavne metode** - razmatra neke od **nastavnih metoda** koje se mogu primijeniti za **bezbjedno** uvođenje kontroverznih tema
- **Odjeljak tri: Refleksija i evaluacija** – daje ideje za **samoevaluaciju** i **prpratne** aktivnosti.

IMPLEMENTACIJA PROGRAMA AKTIVNOSTI ZA OBUKU

Aktivnosti **objedinjenog programa** predviđeni su za implementaciju u toku **dvodnevnog seminara za obuku**. Kad ima manje vremena, može se izvršiti selekcija aktivnosti i sastaviti **kraći program**, ili se pojedine aktivnosti mogu koristiti kao **izdvojene sesije**.

Aktivnosti su **kreirane za upotrebu u svim evropskim zemljama** i tako da budu **dostupne za čitavi niz školskih faza i tipova** – od osnovne škole do viših razreda srednje škole, od gimnazije do stručne škole. Aktivnosti su **pogodne za sve nastavnike**, specijalizovane i one koji to nijesu, ali će vjerovatno posebno interesovati one koji su odgovorni za planiranje i predavanje građanskog obrazovanja, društvenih i humanističkih predmeta.

Instrukcije za svaku aktivnost su jasno izložene, **korak po korak**, uključujući temu, metod, očekivane ishode i potrebno vrijeme. Međutim, ove instrukcije su zamišljene samo kao smjernice. Konačna odluka o tome kako ove aktivnosti treba da se sprovode su **odgovornost facilitatora/trenera**.

ISHODI

Ukupni cilj Programa aktivnosti za obuku je **razvoj profesionalnih kompetencija učesnika** za nastavu kontroverznih tema.

Ove kompetencije spadaju u **tri** kategorije:

- **Lične kompetencije** – uključujući sposobnost refleksije o ličnim ubjeđenjima i vrijednostima i njihovom uticaju u učionici i sposobnost procjene kada je, a kada nije prikladno podijeliti ih sa učenicima

- **Teorijske kompetencije** – uključujući razumijevanje prirode kontroverznosti u demokratskom društvu i ulogu dijaloga i mirno rješenja konflikata, i odgovarajuće vrijednosti kontroverzne materije za obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava
- **Praktične kompetencije** – uključujući sposobnost usvajanja niza nastavnčkih uloga u učionici, upotrebu niza strategija za senzitivno upravljanje kontroverznim temama, objektivno predstavljanje tema u odsustvu potpunih činjenica, tretiranje spontanih kontroverznih opaski učenika i saradnju sa drugim učesnicima.

Dok su neke od ovih kompetencija povezane sa određenim aktivnostima, druge se transversalno prostiru kroz cjelokupan program. Facilitatori/treneri bi trebalo da **se upoznaju sa ovim ciljevima i da ih imaju u vidu kad god se javi prilika za to.**

ULOGA FACILITATORA/TRENERA

Uloga facilitatora/trenera je da **vodi** učesnike kroz Program aktivnosti za obuku, priprema potrebne materijale, prilagođava vježbe interesovanjima i potrebama učesnika, koristeći vrijeme efikasno, ističući i osnažujući bitne tačke učenja.

Facilitator/trener bi trebalo da je svjestan da **njegov/njen posao nije da kažu nastavniku kako da predaju**: o tome bi trebalo da odlučuju sami učesnici. Facilitator/trener, međutim, može skrenuti pažnju učesnika na moguće posljedice određenih postupaka ili politika, npr. držanja neke strane u debati u razredu kao načina obrazloženja određenih odluka.

Bitno je da facilitator/trener **pojasni od samog početka da nema neku „skrivenu agendu“**: njihova uloga je jednostavno da provedu učesnike kroz program. Potrebno je objasniti da nijesu tu da mijenjaju stavove učesnika, niti da ih osuđuju na osnovu njihovih mišljenja o nekoj temi. Naprotiv, oni treba da **podstiču učesnike da govore o svojim mišljenjima i iskustvima**, i kad god je to moguće, stvore mogućnosti da ih podijele sa drugima.

Jedan problem koji se lako može pojaviti je da **učesnici mogu očekivati ili zahtijevati činjenice o određenim kontroverznim temama**, npr. o širenju islamskog ekstremizma, ili o broju migranata (legalnih i ilegalnih) u evropskim zemljama, konfliktu između Izraela i Palestine ili naučnim istraživanjima o promjeni klime itd. Ukoliko se ovo dogodi, facilitator/trener treba učtivo da objasni da je **svrha programa proučavanje opštih principa** koji mogu važiti za bilo koju temu, a ne da se detaljno analiziraju određene teme. Bilo bi **praktično nemoguće** za facilitatora/trenera obezbijediti dovoljno informacija da se zadovolji svaki učesnik. Oni takođe mogu dodati da iako je obezbjeđivanje činjenica važan aspekt analize neke teme, bitno je ne oslanjati se puno na njih. **„Činjenice“ obično mogu biti nepouzdana ili se mogu pobiti.** Čak i kada bi to bilo poželjno, **nikada ne bi bilo moguće omogućiti potpune činjenice** o nekoj situaciji. **Štaviše, bitnije je kako, u odsustvu potpunih činjenica, neko može objektivno predstaviti sporno pitanje** u učionici. (Ovo je predmet Aktivnosti 2.5).

ODJELJAK 1: UVOĐENJE KONTROVERZNIH TEMA

	Aktivnost	Tema	Metoda	Ishodi	Trajanje
1.1	Uvod	Šta su „kontroverzne teme“ i zbog čega su bitne	Power point prezentacija	Definiše „kontroverzne teme“ i potkrijepljuje ih relevantnim primjerima i razlozima za njihovu nastavu	20 minuta
1.2	Muzičke stolice	Emocionalna dimenzija kontroverznih tema	Vježbe u parovima za istraživanje ličnih mišljenja učesnika o temama	Svjestan emocionalne dimenzije kontroverznih tema i njihovog uticaja na atmosferu u razredu i upravljanje razredom	20-25 minuta

1.3	Blob tree	Osjećanja učesnika na početku Programa	Vježba samoevaluacije koja se bazira na stripu	Svjestan početnih dobrih i loših strana kao baze za razvoj	10 minuta
1.4	Vruće ili hladno?	Šta čini neku temu kontroverznom	Vježba rangiranja uz upotrebu samoljepljivog papira	Svjestan niza faktora koji neku temu mogu učiniti kontroverznom i izazova koje one postavljaju nastavniku	20-25 minuta
1.5	Čekiranje prtljaga	Kako lična ubjeđenja i vrijednosti nastavnika utiču na njihovu nastavu o kontroverznim temama	Diskusija u malim grupama i period tihe refleksije	Svjestan da lična ubjeđenja i vrijednosti mogu uticati na nastavu o kontroverznim temama	20-30 minuta

ODJELJAK 2: NASTAVNE METODE

	Aktivnost	Tema	Metoda	Ishodi	Trajanje
2.1	Na čijoj si strani?	Kako pristupiti konfliktnim mišljenjima i tvrdnjama u razredu	Diskusija u malim grupama	Svjestan niza nastavnih pristupa, njihovih pozitivnih i negativnih strana i toga kada ih je najbolje koristiti	30-40 minuta
2.2	Promjena perspektiva	Korišćenje tehnika „depersonalizacije“ da bi se zaštitile senzitivnosti učenika	Rad u parovima – prevođenje „ličnog“ u „društvene“ stavove	Poznaje tehnike „depersonalizacije“	30-50 minuta
2.3	Škola na ivici šume	Upotreba tehnika „udaljavanja“ za smanjivanje tenzija kod posebno osjetljivih tema	Priča i predstava javnog sastanka	Poznaje tehnike „udaljavanja“	40-50 minuta
2.4	U tuđim cipelama	Kako pomoći učenicima da poštuju stavove drugih ljudi	Vježba kartica sa cijelom grupom o odgovorima na kontroverzno pitanje	Poznaje tehnike koje pomažu učenicima da uvažavaju alternativna viđenja	30-40 minuta
2.5	World Café	Kako objektivno tretirati teme bez potrebe za velikim brojem informacija o njima	Formulisanje pitanja i odgovaranje na njih u malim grupama	Poznaje tehnike kolektivnog rješavanja problema	30 minuta
2.6	Forum teatar	Postupanje kod nesenzitivnih opaski	Igra uloga-odgovori nastavnika kod nesenzitivnih opaski	Umije da postupa pozitivno prilikom nesenzitivnih opaski	25-30 minuta

ODJELJAK 3: REFLEKSIJA I EVALUACIJA

	Aktivnost	Tema	Metoda	Ishodi	Trajanje
3.1	Sniježna grudva	Identifikacija ciljeva učenja u nastavi kontroverznih tema	Diskusija u malim grupama	Sposoban da identifikuje odgovarajuće ciljeve učenja u nastavi kontroverznih tema	30 minuta
3.2	Plan časa	Kako planirati aktivnosti učenja u nastavi kontroverznih tema	Individualni i/ili rad u malim grupama	Ima skicu jednočasovne aktivnosti za nastavu jedne kontroverzne teme	20 minuta
3.3	Plava pisma	Evaluacija Programa za obuku	Pisanje pisma f a c i l i t a t o r u / treneru	Svjestan kako se Program za obuku može poboljšati – (facilitator/ trener)	5 minuta
3.4	Drvo zabave	Evaluacija sopstvenog učenja	Lična refleksija i aktivnost sa samoljepljivim papirom	Svjestan trenutnog nivoa profesionalne kompetencije i oblasti za dalje poboljšanje– (učesnici)	10 minuta

PROGRAM AKTIVNOSTI ZA OBUKU**ODJELJAK JEDAN: UVOĐENJE KONTROVERZNIH TEMA****AKTIVNOST 1.1: UVOD**

Postoji sve veća saglasnost širom Evrope da je učenje uključivanja u raspravu o kontroverznim temama ključni elemenat u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava. Ovo razvija nezavisno mišljenje, podstiče interkulturalni dijalog, toleranciju i poštovanje drugih, kao i kritički pristup medijima i sposobnost demokratskog prevazilaženja različitosti bez upotrebe nasilja. Aktivnost koja slijedi je kreirana da učesnike upozna sa pojmom kontroverznih tema kako su one definisane u postojećoj literaturi, pitanjima koja one povlače i argumenata za njihovo obrađivanje u učionici i školi.

Cilj

Da se uvede pojam kontroverznih tema i da se razmotre argumenti za nastavu kontroverznih tema u učionicama i školama

Ishodi

Učesnici:

- su sposobni da daju formalnu definiciju termina „kontroverzne teme“
- su sposobni da identifikuju trenutne primjere tema koje potpadaju pod ovu definiciju
- su svjesni i razumiju različite argumente za nastavu kontroverznih tema u školi

Trajanje

20 minuta

Sredstva

Biće vam potrebni:

- Power point slajdovi
- Laptop kompjuter i projektor

Priprema

Potrebno je da pripremite kratku Power point prezentaciju koja objašnjava šta su to kontroverzne teme i zašto su bitne u obrazovanju za građanstvo i ljudska prava. Ona treba da sadrži:

- Definiciju termina „kontroverzne teme“
- Neke trenutne primjere kontroverznih tema
- Spisak razloga za nastavu kontroverznih tema

Definicija, primjeri i spisak razloga za nastavu kontroverznih tema mogu se naći u Pomoćnom materijalu koji slijedi.

Savjet

S obzirom na naslov Programa, učesnici će vrlo vjerovatno doći na sesije obuke očekujući nešto „vrlo kontroveržno“. Tako, nemojte se „suzdržavati“ pri biranju primjera za ilustraciju u vašoj prezentaciji – što kontroverznije, utoliko bolje. Probajte da koristite niz različitih primjera, od lokalnih do globalnih, ali pazite da su to teme sa kojima su učesnici već upoznati i koje će prepoznati kao potencijalno kontroverznim u školskom kontekstu. Niz slajdova sa slikama, od kojih svaka ilustruje određenu temu, bi bili posebno efikasni kao početni stimulus, npr. ilustracije imigracije/emigracije, ekstremizma i radikalizacije, promjene klime, rodno zasnovanog nasilja, seksualnog identiteta, LGBT prava, nasilja preko interneta, korupcije, političkog protesta, nasilja u školama, eksperimenata sa životinjama ili genetski modifikovanih usjeva.

Devet razloga za nastavu kontroverznih tema

1. Kontroverzne teme su samom svojom prirodom **krajnje značajne teme** u životu društva, tako da učenje o nima bi trebalo da bude sastavni dio društvenog i političkog obrazovanja svake osobe
2. Debatovanje o kontroverznim temama je dio **demokratskog procesa** – ono pomaže mladima da razviju neke od ključnih kompetencija demokratskog građanstva, kao što su otvorenost uma, znatiželja, volja da razumiju druge, tolerancija, vještine demokratske debate i mirnog rješenja konflikta.
3. Mlade svakodnevno **bombarduju informacijama** o kontroverznim temama, što omogućava njihovo korišćenje modernih tehnologija komunikacije, poput mobilnih telefona, Twitter-a, Facebook-a, itd., pa im je potrebna pomoć da ih razumiju i da se s njima suoče
4. Mediji obično predstavljaju kontroverzne teme **parcijalno i obmanjivački** – u odsustvu druge pomoći, dužnost je škole da osigura da mladi dobiju balansirano viđenje tema koje imaju potencijala da pozitivno doprinesu njihovim životima
5. **Nove kontroverznosti** se pojavljuju neprestano – učenjem kako da se suoče sa kontroverznim temama, mladi će biti bolje pripremljeni da se sa njima nose u budućnosti
6. Proučavanje kontroverznih tema zahtijeva niz **vještina kritičkog mišljenja i analitičkih vještina** – ovo pomaže mladima da nauče kako da izvagaju dokaze, kako da zapaze pristrasnost i da zaključuju na osnovu razuma i dokaza.
7. Uključivanje u kontroverzne teme može pozitivno doprinijeti **ličnom i emocionalnom razvoju** mladih – ovo im pomaže da razumiju svoje emocije i iskristališu svoje vrijednosti, da uče bolje i imaju više samopouzdanja
8. Nastava kontroverznih tema podrazumijeva **stvarne, savremene probleme** – one koji pomažu da obrazovanje o građanstvu i ljudskim pravima oživi
9. Učenici vrlo često **sami pokreću kontroverzne teme**, bez obzira na temu časa; dobro je da nastavnik bude unaprijed pripremljen kako da postupa u takvim slučajevima, nego da mora da odgovara „na brzinu“.

AKTIVNOST 1.2 MUZIČKE STOLICE

Osjećanja mogu da izmaknu kontroli kada se kontroverzne teme javno raspravljaju. Što imamo više osjećanja kad je u pitanju neka tema, utoliko je vjerovatnije da vidimo stavove koje imamo ne kao uzgredne, već kao osnovu za naše viđenje toga ko smo mi kao ljudi. Tako, postoji tendencija da interpretiramo napade na naše ideje i argumente kao napade na nas kao pojedince i da se plašimo ili stidimo da iskažemo svoje stavove ljudima koje ne poznajemo ili kojima ne vjerujemo. Sljedeća aktivnost je kreirana kao pomoć učesnicima pri istraživanju emocionalne dimenzije kontroverznih tema i njihovog uticaja na atmosferu u razredu i upravljanje razredom. Ona takođe služi kao „icebreaker“ i pomaže učesnicima da se bolje upoznaju.

Cilj

Da se istražuje emocionalna priroda kontroverznih tema i njihov uticaj na atmosferu u razredu i upravljanje razredom.

Ishodi

Učesnici:

- su svjesni emocionalne prirode kontroverznih tema
- su sposobni da identifikuju vrste emocija koje se će se vjerovatno pojaviti kada se raspravlja o kontroverznim temama
- su svjesni njihovih implikacija za atmosferu u razredu i upravljanje razredom.

Trajanje

20-25 minuta

Sredstva

Biće vam potrebni:

- Spisak kontroverznih tema
- Uređaj za puštanje muzike, npr. CD plejer, laptop kompjuter i zvučnici

Priprema

Smislite nekoliko kontroverzne teme, 5 ili 6. Pokušajte da izaberete primjere koji će učesnicima posebno izazivati emocije, koji će vjerovatno dijeliti mišljenja i biti interesantni i relevantni mladima koje poučavaju.

Uzorak iskaza za diskusiju

- „Previše se naglašavaju dječija prava, a nedovoljno dječije odgovornosti“
- „Gej parovi bi trebalo da imaju pravo usvajanja djece“
- „EU je traćenje vremena i prosipanje novca i trebalo bi da se rasformira“
- „Roditeljima ne bi trebalo da je dozvoljeno da šamaraju svoju djecu“
- „Nuklearno oružje je neophodno za očuvanje mira u svijetu“
- „Mladi bi trebalo da imaju pravo glasa od šesnaeste godine života“
- „Trebalo bi da se ponovo uvede smrtna kazna za one za koje je utvrđeno da su počinili djela nasilnog ekstremizma“
- „Životinje bi trebalo da imaju ista prava kao i ljudi“
- „Potpomognuta eutanazija je humana smrt i ne bi trebalo da se kažnjava“
- „Roditelji bi trebalo da mogu da dizajniraju svoje bebe – to je slobodni izbor potrošača“
- „Bogati bi trebalo da plaćaju manje poreze zbog toga što stvaraju bogatstvo, koje onda otvara nova radna mjesta“
- „Ne bi trebalo da ima ograničenja po pitanju kretanja ljudi od jedne zemlje do druge“
- „Rodna ravnopravnost se uglavnom tiče žena i dovodi do diskriminisanja muškaraca“
- „Kanabis bi trebalo legalizovati“
- „Seksualni identitet oblikuje društvo, a ne priroda“
- „Političari se bave politikom samo sebe radi“
- „Ljudi koji puše i imaju prekomjernu težinu treba da plaćaju više za svoju zdravstvenu zaštitu“
- „Diskurs ljudskih prava i legislativa jednakosti pošli su predaleko i vode ka „društvu koje ima averziju od rizika“

Metoda

1. Nasumično postavite stolice u parovima po prostoriji, tako da su okrenute jedna ka drugoj, po jedna za svakog učesnika.
2. Kažite učesnicima da će čuti malo muzike. Kada počne muzika, oni treba da hodaju naokolo bez cilja ili da plešu, ukoliko im se to radi. Kada isključite muziku, oni treba brzo da sjedu na najbližu stolicu, tako da svi na kraju imaju svoj par i da sjede licem okrenuti jedni prema drugima. U tom trenutku pročitacete jedan iskaz. Osoba iz svakog para koja je posljednja sjela ima 30 sekundi da svom partneru iznese svoje lično mišljenje o pročitanoj temi. U toku ovog izlaganja, partner treba da čuti i da ne pokazuje da li se slaže ili ne. Onda je na redu sljedeći član para koji takođe iskazuje svoje stavove o temi za 30 sekundi.
3. Pustite muziku i pročitajte jedan od prethodno pripremljenih iskaza.
4. Ponovo pustite muziku i ponovite proces.
5. Uradite ovo nekoliko puta, sve dok ne potrošite sve iskaze ili dokle to vrijeme dozvoljava. Druga varijanta je da, kada je svako shvatio poentu vježbe, možete pitati učesnike da sami daju prijedloge iskaza za diskusiju. Insistirajte na temama koje su „zaista kontroverzne“.
6. Rasporedite stolice u krug za diskusiju.

Savjet

Neki učesnici mogu brinuti da ćete ih pitati da javno otkriju lične stavove. (Ovo, je u suštini, samo po sebi lekcija). Kažite im da je ovo jedina igra u kojoj će to od njih biti traženo. Razgovaraće samo sa po jednom osobom i o njima se neće suditi na osnovu stavova koje iskažu ili ne iskažu. Objasnite da će za njih biti važno da se stave u ovu situaciju, da bi mogli da cijene i da se suoče sa emocijama koje se mogu javiti kada se o kontroverznim temama raspravlja u školi.

Diskusija

Povedite diskusiju o osjećanjima koja su učesnici imali u toku vježbe i o onome što mogu naučiti iz nje o upravljanju kontroverznim temama u učionici, npr. šta misle o tome kada se od učenika očekuje da iskažu svoja lična mišljenja u odjeljenju, koja vrsta atmosfere u razredu je najkorisnija za diskusije o kontroverznim temama i kako se ona kreira, šta misle o postojanju pravila vođenja diskusije u razredu i školi?

Savjet

U ovoj fazi je dobro učiniti diskusiju relativno kratkom. Objasnite da će biti više prilika za refleksiju i dijalog kako se program razvija.

[Aktivnost je preuzeta sa: <http://www.anti-bias-netz.org/>]

AKTIVNOST 1.3: BLOB TREE

Samorefleksija je bitan aspekt stručnog usavršavanja nastavnika. Sljedeća aktivnost je kreirana da se pomogne učesnicima da se osvrnu na svoja osjećanja u početnim fazama Programa, i da ih zabilježe.

Cilj

Da se pomogne učesnicima da se osvrnu na svoja osjećanja na početku Programa, i da ih zabilježe

Ishodi

Učesnici:

- Prepoznaju svoje inicijalne vrline i slabosti, u smislu nastave kontroverznih tema, kao osnovu za razvoj

Trajanje

10 minuta

Sredstva

Biće vam potrebne:

- Kopije crteža *Blob tree*

Priprema

Napravite kopije crteža drveta (*Blob tree*) koji slijedi – jednu za svakog učesnika

Metoda

1. Podijelite kopije crteža *Blob tree*.
2. Zamolite učesnike da u tišini pogledaju crtež nekoliko trenutaka i da odluče koji od likova najviše ilustruje to kako se oni trenutno osjećaju vezano za Program i buduću nastavu nekih od kontroverznih tema koje su spomenute. Učesnici će da oboje ili osjenče lik koji su odabrali.
3. Dozvolite još nekoliko trenutaka učesnicima da podijele svoj izbor sa drugima, ukoliko to žele, ali naglasite da ne moraju to da rade, ukoliko ne žele.
4. Objasnite da ćete se ovome vratiti na kraju programa da bi vidjeli da li i kako su se njihova osjećanja promijenila do tada.

AKTIVNOST 1.3: POMOĆNI MATERIJAL

Blob tree

© Copyright Pip Wilson and Ian Long 2003

To purchase this product, please go to www.blobtree.com and choose 'The Blob Tree'

AKTIVNOST 1.4: VRUĆE ILI HLADNO?

Zbog čega su neke teme kontroverzne? Šta to čini neke teme kontroverznijim od ostalih? Sljedeća aktivnost je kreirana kao pomoć učesnicima u istraživanju faktora koji čine neke teme kontroverznim i izazova koje postavljaju različiti tipovi tema u učionici i školi.

Cilj

Da se istražuju različiti faktori koji čine neke teme kontroverznim i izazovi koje postavljaju različiti tipovi tema u učionici i školi

Ishodi

Učesnici:

- Su svjesni faktora koji čine teme kontroverznim
- Prepoznaju izazove koje postavljaju različiti tipovi tema u učionici i školi

Trajanje

20-25 minuta

Sredstva

Biće vam potrebni:

- Samoljepljivi papiri – više njih za svakog učesnika
- Tri velika natpisa – „VRUĆE“, „HLADNO“ i „MLAKO“
- Prazan zid
- Radni materijal

Priprema

Nađite prazan zid i zalijepite veliki natpis „VRUĆE“ na jednom kraju. Zalijepite drugi natpis „HLADNO“ na drugom kraju, i papir na kojem piše „MLAKO“ u sredini. Napravite kopije radnog materijala o faktorima koji čine teme kontroverznim – jednu za svakog učesnika – ili ga pretvorite u Power point slajdove (Pomoćni materijal ispod).

Metoda

1. Dajte učesnicima samoljepljivi papir, recimo svakom po 5 ili 6.
2. Zamolite ih da razmisle o primjerima kontroverznih tema i napišu po jednu na svakom od samoljepljivih papira. Objasnite da nema potrebe da „igraju bezbjedno“ – mogu biti kontroverzni koliko žele.
3. Podstaknite ih da razmisle o tome kako se osjećaju po pitanju nastave kontroverznih tema koje su izabrali.
4. Zamolite ih da svaki od papira zalijepe na zid, na dio zida koji pokazuje kojiko im je ugodno ili neugodno predavati o temama – „HLADNO“ označava da im je potpuno ugodno, „VRUĆE“ previše vruće za rukovanje, i „MLAKO“ da nemaju nikakvih osjećanja prema nekoj temi.
5. Dajte im nekoliko minuta da pogledaju teme koje su izabrali drugi učesnici i da vide gdje su ih oni postavili.
6. Rasporedite stolice u krug za diskusiju.

Savjet

Ovu vježbu je najbolje raditi u tišini. Ona omogućava učesnicima da razmotre i iskažu svoje zabrinutosti i zebnje, a da pri tom na njih ne utiče niko drugi.

Varijacije

Postoji nekoliko vježbi koje su varijacije na istu temu, od kojih se svaka može koristiti po želji:

Žica za veš – komad konopca je zategnut preko prostorije u visini glava. Jedan kraj je označen sa „HLADNO“, a drugi sa „VRUĆE“, dok je sredina označena sa „MLAKO“. Učesnici upisuju svoje teme na kartice i kače ih po žici štipavicama za veš.

Glasanje stopalima – Jedan broj kontroverznih tema je ispisan na karticama i one su raspoređene po podu. Kako se čita jedna po jedna, učesnici se primiču ili odmiču od teme zavisno od toga koliko bi im bilo ugodno/ neugodno da je predaju.

Hodanje linijom – Linija je iscrtana preko prostorije trakom ili komadom konopca. Facilitator/trener čita teme, pri čemu se učesnici pozicioniraju po liniji prema tome koliko se ugodno ili neugodno osjećaju u vezi sa nastavom svake od tema – „VRUĆE“ i neugodno je na jednom kraju, a „HLADNO“ ili veoma ugodno na drugom kraju.

Zid sa grafitima – Dio zida je označen sa „Zid sa grafitima“. Učesnici pišu svoje kontroverzne teme po samoljepljivom papiru i lijepe ih po zidu sa komentarima o tome koliko im je ugodno ili neugodno da o njima predaju. Oni čitaju šta su drugi napisali i dopisuju svoje komentare.

Diskusija

Podijelite radni materijal i povedite diskusiju o izazovima koje u učionicu donose različiti tipovi tema.

Savjet

Izazovi prilikom nastave kontroverznih tema obično se mogu svrstati u nekoliko jasno izdiferenciranih kategorija. Da bi se podspješila diskusija na ovu temu, korisno je unaprijed sastaviti listu tema koje služe kao podsticaji. Ona bi mogla da uključi sljedeće:

Uloga nastavnika

Čiju bi stranu nastavnik trebalo da zastupa?

Kako nastavnik može izbjeći kritiku svoje pristrasnosti ili indoktrinacije?

Atmosfera i kontrola razreda

Kako nastavnik može stvoriti bezbjedniju sredinu za učenje?

Kako nastavnik može održati kontrolu nad razredom?

Nastavnikovo poznavanje tema

Kako nastavnik može biti siguran da poznaje teme o kojim se raspravlja?

Kako ostaviti utisak poznavaoaca ovih tema?

Lična iskustva i reakcije mladih na ove teme

Kako smanjiti rizik od toga da se učenici naljute ili uvrijede?

Kako postupiti ako se učenici uznemire?

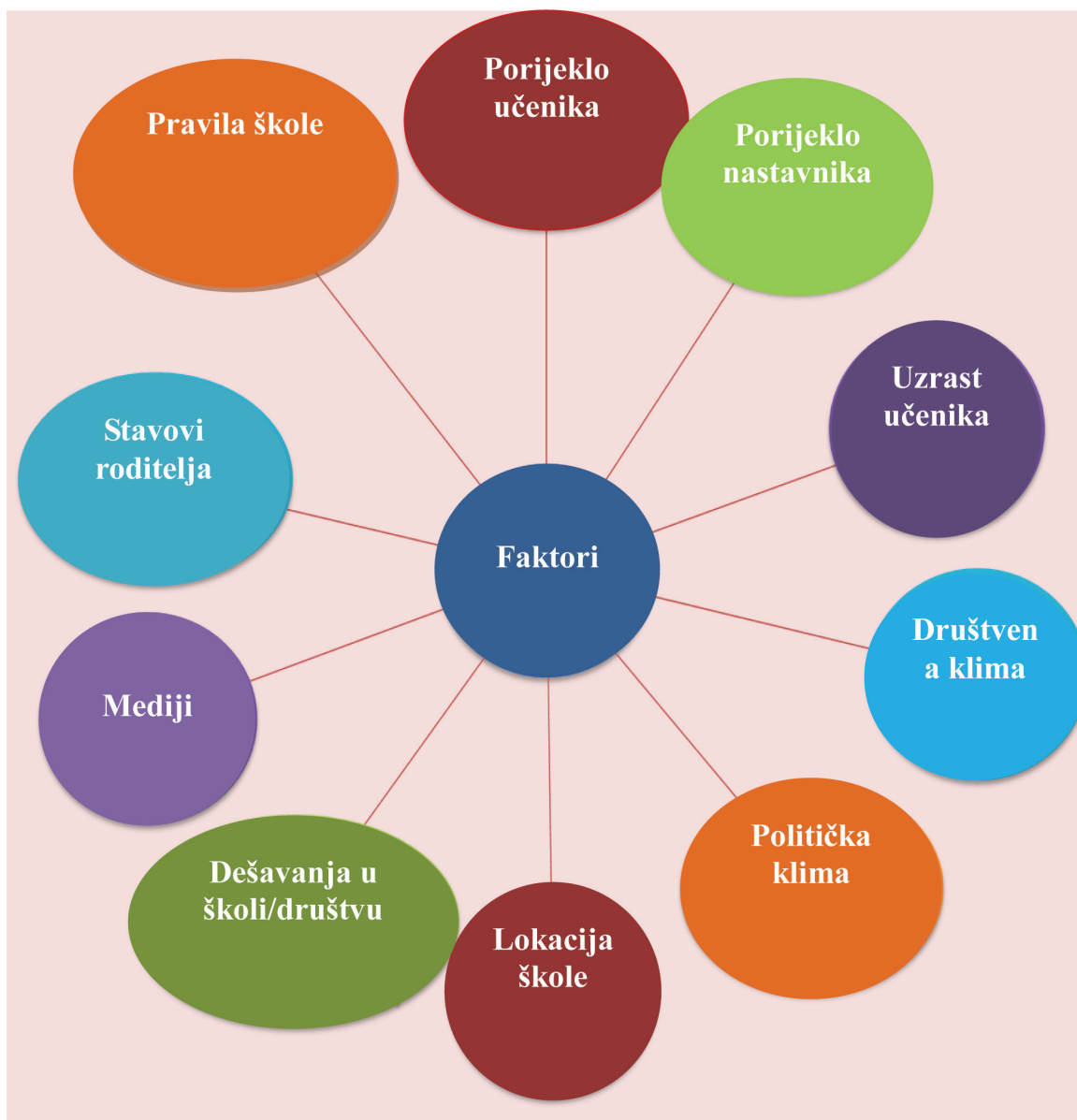
Vremenski okvir

Kako sve ovo uklopiti u svoj plan jednog časa ili niza časova?

Kako napraviti mjeru u tome koliko dugo se može raspravljati o nekoj kontroverznoj temi?

AKTIVNOST 1.4: POMOĆNI MATERIJAL

Faktori koji mogu učiniti teme kontroverznim

AKTIVNOST 1.5: ČEKIRANJE PRTLJAGA

Svako sa sobom nosi pregršt uvjerenja i vrijednosti koji utiču na to kako vidimo svijet i kako u njemu funkcionišemo. Ovo je ponekad poznato pod imenom „kulturni prtljag“. Ova uvjerenja i vrijednosti obično ne primjećuju ljudi koji ih zastupaju. Oni ne vide da se njihovo iskustvo filtrira na ovaj način. Nastavnici nijesu ništa drugačiji u ovom smislu. Vježba koja slijedi je kreirana da pokaže kako ubjeđenja i vrijednosti nastavnika mogu da utiču na njihove stavove prema kontroverznim temama, i da ohrabri učesnike da se osvrnu na uticaj svojih ubjeđenja i vrijednosti na to kako obrađuju kontroverzne teme u učionici i školi.

Cilj

Da istražuju kako ubjeđenja i vrijednosti nastavnika mogu uticati na njihove stavove prema kontroverznim temama i da ohrabre učesnike da se osvrnu na uticaj svojih ubjeđenja i vrijednosti

Ishodi

Učesnici:

- Razumiju kako lična ubjeđenja i vrijednosti nastavnika mogu uticati na njihov profesionalni pristup kontroverznim temama
- Postanu svjesniji uticaja svojih ubjeđenja i vrijednosti na svoje pedagoške postupke

Trajanje

20-30 minuta

Sredstva

Biće vam potrebni:

- Setovi kartica za diskusiju
- Čiste kartice
- Male kese
- Flipčart i olovka

Method

Napravite setove kartica za diskusiju prema modelu datom u Pomoćnom materijalu koji slijedi. Izaberite imena i „tipove“ likova koji će vjerovatno biti poznati vašim učesnicima. Kako su kartice namijenjene za rad u malim grupama, biće vam potrebno onoliko setova koliko grupa namjeravate da napravite. Stavite svaki set u malu kesu – papirne ili plastične kese će poslužiti. Takođe će vam biti potrebne prazne kartice, po jedna za svakog učesnika, za sami kraj vježbe.

Postupak

1. Podijelite učesnike u male grupe
2. Dajte svakoj grupi po jednu kesu sa karticama za diskusiju. Objasnite da svaka kartica sadrži informacije o jednom nastavniku (niko ko je poznat učesnicima!).
3. Kažite grupama da nasumično izaberu jednog od nastavnika (kartica) iz kese.
4. Zamolite ih da pročitaju informacije o nastavniku sa kartice i da diskutuju kako oni misle da to može uticati na poziciju koju osoba zauzima o kontroverznima temama i način na koji ih on/ona obrađuje u razredu i školi.
5. Dajte grupama nekoliko minuta da razgovaraju o ovome, onda ponovite postupak dva ili tri puta sa još nekoliko kartica.
6. Razmjestite stolice tako da one formiraju krug i zamolite da nekoliko dobrovoljaca iznese svoje zaključke, uzimajući kartice jednu po jednu i zapažajući uzgred bilo kakvo neslaganje između interpretacija različitih grupa.
7. Uvedite i objasnite pojam „kulturnog prtljaga“ i njegov značaj za nastavu kontroverznih tema.

Diskusija

Povedite diskusiju o tome kako uvjerenja i vrijednosti nastavnika mogu uticati na njihovo tretiranje kontroverznih tema, npr. otkuda dolaze ubjeđenja i vrijednosti nastavnika? Koliko je, po njima, nastavnicima lako identifikovati svoje predrasude i pretpostavke?

Zaključite diskusiju time što ćete zamoliti učesnike da lično razmisle o ubjeđenjima i vrijednostima sebe, kao nastavnika, i kako one mogu uticati na njihovo obrađivanje kontroverznih tema. Dajte svakom učesniku praznu karticu na kojoj će napisati jednu rečenicu o sebi, koristeći model kartica za diskusiju. Podstaknite ih da ozbiljno razmisle o sebi i posljedicama koje neke njihove osobine mogu imati za pristup temama u učionici i školi. Kažite im da je ova vježba namijenjena samo za ličnu upotrebu i da ne mora da se dijeli sa drugima. Vježbu bi trebalo raditi u tišini. Poslije 3 ili 4 minuta dozvolite onima koji žele da podijele svoja razmišljanja da nađu partnera sa kojim će razgovarati, ali naglasite da ovo nije obavezno.

Savjet

Period samorefleksije na kraju je suštinski za ovu vježbu. Važno je rezervisati dovoljno vremena za nju.

Sugestija

Sugestija, koja dolazi iz Irske, je da se nastavi diskusija o ličnom „prtljagu“ koji nastavnik donosi sa sobom u školu, imajući u vidu zvanični „prtljag“ koji nastavnici prihvataju time što postaju javni radnici. Ovo uključuje pravne odgovornosti koje nastavnici snose kroz formalnu legislaturu i zvaničnu politiku, kao i kroz očekivanja školske uprave i inspektora, i moralne imperATIVE koji prate pedagošku profesiju.

Varijacije

Ko je terorista? Jedna grupa nastavnika-pripravnika iz UK-a kreirala je vježbu u kojoj se učesnicima daje jedan broj slika lica ljudi (isječenih iz magazina), kada oni treba da odluče: „Ko je od njih terorista?“ Ne postoji ispravan odgovor, ali učesnici se ohrabruju da razmisle o tome šta se dešavalo u njihovim glavama pri donošenju odluka: „Šta ste tražili?“ Oni razmišljaju o kriterijuma koje su primjenjivali i do koje mjere su ovih kriterijuma bili svjesni u to vrijeme.

Ko je heteroseksualac? Slična vježba sa licima se koristi u seksualnom obrazovanju u Švedskoj. Ovog puta pitanje koje se postavlja je: „Ko je od njih heteroseksualac?“

Ova vrsta vježbe funkcioniše najbolje kada su lica koja se koriste izabrana tako da ničim ne ukazuju na to šta može biti odgovor na pitanje. Pretpostavljeni pojmovi i stereotipi su u glavama učesnika.

AKTIVNOST 1.5: POMOĆNI MATERIJAL

Model kartica za diskusiju

Karina ... voli narodnu muziku i narodni ples, patriotica je i član jedne nacionalističke političke partije	Peter ...je odrastao u strogoj religioznoj porodici, niti pije, niti puši, a ima zapaženu ulogu u vjerskom služenju u svom vjerskom centru
Deepa ... je nekada došla u ovu zemlju kao izbjeglica i nikada nije zaboravila kako su se loše ophodili prema njoj prve nekoliko godine	Helena ... je jedno vrijeme živjela u skloništu za žene i snažno podržava ženska prava
Ali ...je predstavnik sindikata i vodi kampanje za niz pitanja ljudskih prava, posebno za uslove rada u svojoj zemlji i u inostranstvu	Rolf ... se prekvalifikovao za nastavnika, poslije nekoliko godina provedenih u vojsci gdje je napredovao do čina oficira
Tatiana ... potiče iz jedne od najstarijih i najbogatijih porodica u zemlji i obrazovala se u inostranstvu	Wim ... je u istopolnoj vezi već više godina, ali misli da u školi niko ne zna za to

ODJELJAK DVA – NASTAVNE METODE

SUOČAVANJE SA IZAZOVOM

Za uspješnu nastavu kontroverznih tema ključno je nastavnikovo poznavanje odgovarajućih nastavnih metoda i kompetencija, ili sposobnost i samopouzdanje da ih efikasno primjenjuju u učionici i školi. Uvijek postoji određena doza rizika pri uvođenju senzitivne materije, ali uz pronicljivu upotrebu odgovarajućih nastavnih tehnika, elemenat rizika može se značajno smanjiti.

Postoji značajan broj **pedagoških izazova** sa kojima se potrebno suočiti, uključujući:

- Kako odgovoriti na konfliktne **tvrdnje** među učenicima, uključujući i to da li treba podržati neku stranu po pitanju neke teme, a da se nastavnik pri tom ne osjeća kompromitovano i da učenici ne osjete da postoji neka „sakrivena agenda“
- Kako zaštititi **osjetljivost učenika** različitog porijekla i kulture i onih koji lično ili porodično imaju neke veze sa temom, a da se učenici ne osjećaju osramoćenim, ugroženim ili izolovanim, ili pak žrtvama maltretiranja ili vršnjačkog nasilja
- Kako **razbiti tenzije** i spriječiti da diskusija postane preoštra, održati red u razredu, a učenicima omogućiti da slobodno diskutuju
- Kako ohrabriti učenike da **saslušaju stavove drugih**, tako da učenici počnu da poštuju druge ljude i da uvažavaju njihova mišljenja
- Kako prići kontroverznim temama **jednako**, bez detaljnog prethodnog znanja o njima ili pouzdanih izvora dokaza o nekoj temi, a da se pri tom nastavnici ne osjećaju kompromitovanim ili sklonim kritici, pristrasnosti ili nekompetentnosti
- Kako odgovoriti na **neočekivana pitanja** o kontroverznim temama ili suočiti se sa **neuidajnim opaskama**, a da se pritom održi nastavnikov integritet, a učenici se ne osjete provrijeđenim ili uvrijeđenim

Ovi izazovi se razmatraju u Dijelu 2 Programa aktivnosti za obuku. Svaka od aktivnosti u ovom Odjeljku fokusira se na poseban problem i predstavlja različitu nastavnu metodu. Učesnici doživljavaju nastavne metode u akciji kroz aktivne vježbe učenja koje se mogu replicirati i u učionici i školi. Oni raspravljaju o onome što su naučili iz svake vježbe i dijele ideje jedni sa drugima.

AKTIVNOST 2.1: NA ČIJOJ SI STRANI?

Nastavnici, kao i svi drugi ljudi, imaju pravo na svoje stavove. Međutim, ovo ne znači nužno da bi trebalo da ih dijele sa učenicima, niti da favorizuju učenike koji dijele njihova mišljenja. Pa, kako se od nastavnika očekuje da odgovori na konfliktna mišljenja i argumente u razredu? Čiju stranu treba da zauzmu? Ova vježba je kreirana da učesnicima predstavi niz pedagoških pristupa koji odgovaraju na prethodna pitanja, njihove pojedinačne pozitivne i negativne strane.

Cilj

Da se istražuju pozitivne i negativne strane različitih pedagoških pristupa oprečnim mišljenjima u razredu

Ishodi

Učesnici:

- Su svjesni niza pozicija koje mogu zauzeti o kontroverznim temama
- Razumiju njihove pojedinačne pozitivne i negativne strane
- Razumiju situacije u kojima svaka od njih može biti korisno primijenjena

Trajanje

30-40 minuta

Sredstva

Biće vam potrebni:

- Flipčart papir i markeri
- Kartice za diskusiju
- Spajalice
- Ljepljiva traka
- Radni materijal

Priprema

Koristeći dati šablon, napravite kartice sa pozicijama za grupni rad. Pošto će biti šest grupa, potrebno je da napravite 6 kartica – jednu za svaku grupu. Takođe će biti potrebno da napravite kopije radnog materijala o ulogama nastavnika u diskusiji u učionici – jednu za svakog učesnika.

Postupak

1. Podsjetite učesnike da je konflikt mišljenja jedna od odlika koje definišu neku kontroverznu temu. Jedan od izazova nastave kontroverznih tema je odlučivanje o poziciji koju neko treba zauzeti u vezi sa njima. Da li bi nastavnici trebalo da se stavljaju na nečiju stranu? Ukoliko da, onda čiju? Ukoliko ne, kako mogu biti sigurni da će teme da se tretiraju objektivno i da je proces njihove diskusije čisto obrazovne prirode? Objasnite da nastavnik može zauzeti različite pozicije, a aktivnost u kojoj će da učestvuju je kreirana da im pomogne da naprave evaluaciju nekih od ovih pozicija.
2. Podijelite učesnike u 6 grupa i rasporedite svaku grupu oko posebnog stola.
3. Dajte svakoj grupi komad flipčart papira, marker, spajalicu i jednu od kartica sa pozicijama.
4. Zamolite grupe da razmatraju poziciju koja je izložena na njihovoj kartici i raspravljajte o pozitivnim i negativnim stranama usvajanja tih pozicija kao politika u nastavi kontroverznih tema. Oni treba da ispišu svoje zaključke po flipčart papiru, podijelivši ih vertikalno – jedna strana je za pozitivne, a druga za negativne komentare. Objasnite da ne bi trebalo da iskoriste čitav papir u ovoj fazi vježbe, već da ostave prazan prostor na dnu papira za kasnije.
5. Poslije 3 ili 4 minuta, zamolite grupe da spajalicom pričvrste svoju kartu sa pozicijom za vrh papira i da se u kompletu presele za drugi sto.
6. Za sljedećim stolom oni čitaju komentare prethodne grupe – štrikiraju ono sa čim se slažu, dodajući svoje komentare gdje se ne slažu ili smatraju da nešto nedostaje.
7. Poslije nekoliko minuta, malo brže nego ranije, zamolite ih da se presele za sljedeći sto i ponovite proces.

8. Ponovite isti proces dok svi ne obiđu sve stolove. Onda zalijepite komade flipčart papira na zid i pozovite učesnike da priđu i čitaju ih.
9. Ponovo rasporedite stolice u krug. Podijelite radni materijal i pitajte učesnike da ih pročitaju tiho, bilježeci dodatne informacije i imena data različitim pozicijama.

Diskusija

Predložite dvije ili tri kontroverzne teme i povedite kratku diskusiju o nastavnim pristupima koji su najprikladniji za njihovo tretiranje.

Zaključite diskusiju time što ćete zamoliti učesnike da pokušaju da formulišu praktična pravila o tome kada, a kada ne, treba koristiti različite pristupe.

AKTIVNOST 2.1: POMOĆNI MATERIJAL

Kartice sa pozicijama

Uvijek iznesite svoje stavove	Prihvatite ulogu neutralnog predsjedavajućeg – nikada nikome ne iznosite svoje stavove
Provjerite da li ste učenicima predstavili čitavi niz različitih pogleda na svaku temu	Izazovite učenike time što ćete tvrditi suprotno onome što oni zastupaju
Pokušajte da podržite određene učenike ili grupe učenika zastupajući njihovu stranu	Uvijek promovirate „zvanični“ stav o nekoj temi – ono što zvanične vlasti očekuju da kažete

AKTIVNOST 2.1: POMOĆNI MATERIJAL

Stavovi nastavnika o kontroverznim temama

Otvoreno priklanjanje stavu: Nastavnik uvijek iskazuje svoje mišljenje u toku diskusije	
<p>Potencijalne pozitivne strane</p> <p>Učenici će pokušati da pogode šta nastavnik misli. Iskazivanjem mišljenja činite sve transparentnim.</p> <p>Ukoliko učenici znaju koje je nastavnikovo mišljenje o određenoj temi, oni mogu umanjiti svoje predrasude i pristrasnosti.</p> <p>Bolje je iskazati šta vam se više dopada poslije diskusije, nego prije nje.</p> <p>Koristiti samo onda kada se oprečna mišljenja učenika tretiraju sa poštovanjem.</p> <p>Ovo može biti odličan način da se kod učenika stekne povjerenje, jer oni ne očekuju od nas da budemo neutralni.</p>	<p>Potencijalni nedostaci</p> <p>Ovo može da uguši diskusiju u razredu, i da spriječi učenike da zauzmu stav koji je suprotan stavu nastavnika.</p> <p>Ovo može podstaći neke učenike da zastupaju nešto u šta ne vjeruju, iz prostog razloga što se taj stav razlikuje od onoga što nastavnik misli.</p> <p>Učenicima je obično teško da naprave razliku između činjenica i vrijednosti. Još je teže ukoliko je izvor činjenica i vrijednosti ista osoba, tj. nastavnik.</p>

<p>Iskazana neutralnost: Nastavnik preuzima ulogu nepristrasnog predsjedavajućeg u grupnoj diskusiji.</p>	
<p>Potencijalne pozitivne strane</p> <p>Umanjuje se nepotrebnii uticaj nastavnikovog stava.</p> <p>Svima se pruža prilika da učestvuju u slobodnoj diskusiji.</p> <p>Otvora se prostor za slobodnu diskusiju, tj. razred može početi da razmatra probleme i pitanja o kojima nastavnik nije razmišljao.</p> <p>Ovo je dobra prilika da učenici vježbaju svoje vještine komunikacije.</p> <p>Dobro funkcioniše ukoliko imate dosta dodatnog materijala.</p>	<p>Potencijalni nedostaci</p> <p>Učenici smatraju da je ovakav odnos vještački.</p> <p>Može da pokvari odnose između nastavnika i razreda, ukoliko sve ne funkcioniše kako treba.</p> <p>Zависи i od toga da li su se učenici već sreli sa ovom metodom u školi ili će biti potrebno dosta vremena da ih naviknete na nju.</p> <p>Može samo da učvrsti postojeće stavove učenika i njihove predrasude.</p> <p>Ovaj način rada je težak za slabije učenike.</p> <p>Uloga neutralnog predsjedavajućeg ne odgovara uvijek nastavnikovom tipu ličnosti.</p>

<p>Balansiran pristup: Nastavnik predstavlja učenicima čitavi niz alternativnih stavova.</p>	
<p>Potencijalne pozitivne strane</p> <p>Jedna od osnovnih uloga nastavnika društvenih nauka je da pokaže da nijedno pitanje nije crno-bijelo.</p> <p>Ovaj pristup je neophodan kada je razred podijeljen po pitanju neke teme.</p> <p>Najkorisniji je kada se barata pitanjima o kojima postoji puno oprečnih informacija.</p> <p>Ukoliko se u grupi ne dođe do balansiranoг opsega mišljenja, na nastavniku je da obezbijedi da se spomenu drugi aspekti.</p>	<p>Potencijalni nedostaci</p> <p>Da li uopšte postoji izbalansiran opseg mišljenja?</p> <p>Izbjegava se glavna poenta da je „istina“ siva zona koja postoji između dva alternativna seta mišljenja.</p> <p>Različiti ljudi imaju različito viđenje pojma balans. Nastava je rijetko lišena vrijednosti.</p> <p>Ovaj pristup može dovesti do časova kojima pretjerano rukovodi nastavnik, koji uvijek uskače da bi održao takozvani balans.</p>

<p>Strategija đavoljeg advokata: Nastavnik svjesno zastupa stav suprotan onome koji iskazuju učenici ili onom koji je iskazan u nastavnim materijalima.</p>	
<p>Potencijalne pozitivne strane</p> <p>Veoma je zabavna i može biti veoma efikasna u stimulanju učenika da doprinesu diskusiji.</p> <p>Neizbježna je kada naiđete na grupu koja dijeli isto mišljenje.</p> <p>Većina razreda čini se da ima jednu glavnu struju koju je potrebno izazvati.</p> <p>Stimuliše kada diskusija počinje da zamire.</p>	<p>Potencijalni nedostaci</p> <p>Učenici mogu poistovjetiti nastavnika sa stavom koji on/ona iznosi, a to može izazvati brigu kod roditelja.</p> <p>Može osnažiti predrasude učenika.</p>

<p>Saveznik: Nastavnik zauzima stranu učenika ili grupe učenika</p>	
<p>Potencijalne pozitivne strane</p> <p>Pomaže slabijim učenicima ili marginalizovanim grupama u razredu da se čuje njihov glas.</p> <p>Pokazuje učenicima kako se mogu graditi i razvijati argumenti.</p> <p>Pomaže ostalim učenicima da cijene ideje i argumente koje inače ne bi čuli.</p> <p>Daje primjer kolaborativnog rada.</p>	<p>Potencijalni nedostaci</p> <p>Ostali učenici mogu pomisliti da je ovo suptilan način da nastavnik promovise svoje stavove.</p> <p>Ostali učenici mogu ovo vidjeti kao favorizovanje.</p> <p>Čini da učenici pomisle da ne moraju da se trude da zastupaju svoju poziciju zato što ćete vi to raditi umjesto njih.</p>

<p>Oficijelni stav: Nastavnik promovise stranu koju diktiraju vlasti</p>	
<p>Potencijalne pozitivne strane</p> <p>Daje nastavi oficijelnu legitimnost.</p> <p>Štiti nastavnika od optužni od strane vlasti.</p> <p>Dozvoljava pravilno predstavljanje stavova koje su učenici prethodno samo djelimično ili potpuno pogrešno shvatili.</p>	<p>Potencijalni nedostaci</p> <p>Čini da učenici pomisle da nastavnik nije zainteresovan da se čuju njihovi stavovi, već samo njegovi.</p> <p>Može učiniti da se nastavnici osjećaju kompromitovanim ukoliko oni ne dijele stav zvaničnih vlasti.</p> <p>Mogu postajati oprečni zvanični stavovi koje promovisu različite javne ličnosti, pa je pitanje koji od njih nastavnik treba da prati.</p> <p>Ne postoji uvijek zvanični stav.</p> <p>Moguće je da zvanični stav krši legislativu ljudskih prava.</p>

AKTIVNOST 2.2 MIJENJANJE PERSPEKTIVA

Jedan od aspekata izazova nastave kontroverznih tema je tretiranje tema u koje su **učenici lično uključeni**, kakvo je diskutovanje o imigraciji kada postoje djeca imigranti u razredu. Još je veći izazov kada ne znate da li je neko iz razreda povezan sa nekom temom ili ne. Jedan način na koji se može smanjiti rizik da nenamjerno uvrijedite lične senzitivnosti ili da otuđite učenike je da formulišete diskusiju o temi u društvenom, a ne u ličnom smislu. Ova tehnika je poznata kao „depersonalizacija“. Kroz aktivnost koja slijedi učesnici proučavaju pozitivne i negativne strane ove tehnike i načine na koje se ona može primijeniti u praksi.

Cilj

Da se proučavaju načini na koje se lične senzitivnosti učenika mogu zaštititi „depersonalizacijom“ jezika kojim se teme raspravljaju

Ishodi

Učesnici:

- Su svjesni problema koji se mogu javiti kada su učenici lično povezani sa nekom temom
- Razumiju kako se neki od ovih problema mogu izbjeći promjenom jezika koji se koristi za raspravljavanje neke teme
- Umiju da formulišu iskaze o kontroverznim temama koristeći manje prijeteće, društveno orijentisane termine

Trajanje

30-50 minuta

Sredstva

Biće vam potrebni:

- Primjeri „ličnih“ pitanja na komadima papira
- Primjeri „ličnih“ pitanja koji su preformulisani kao „društveni“

Priprema

Sastavite spisak pitanja o različitim kontroverznim temama, pri čemu je dato pitanje usmjereno ka samim učenicima, njihovim porodicama ili zajednici, npr. „Da li smatrate da je grijeh biti gej?“ Trudite se da birate primjere koji mislite da zaista mogu kompromitovati neke učenike u učionici ili školi. Primjeri iz različitih zemalja dati su u Pomoćnom materijalu koji slijedi. Ispišite pitanja po komadima papira. Potrebno vam je jedno pitanje za svaka dva učesnika.

Takođe će vam biti potrebna dva ili tri gotova primjera koji pokazuju kako da se „lično“ pitanje preformuliše u „društveno“ npr.

- „Šta misliš o radnicima emigrantima“ (LIČNO)
- „Šta ljudi misle o radnicima emigrantima“ (DRUŠTVENO)
- „Kakav je tvoj stav prema usvajanju djece od strane gej parova?“ (LIČNO)
- „Kako društvo posmatra usvajanje djece od strane gej parova?“ (DRUŠTVENO)

Može biti korisno sve ovo unijeti u Power point slajdove.

Metoda

1. Uvedite aktivnost time što ćete ukratko govoriti o situacijama u kojima su učenici lično povezani sa temom koja se pokrene u učionici ili u školi. Pitajte učesnike za bilo koje iskustvo koje imaju u vezi sa tim, bilo kakvim problemima koje je to iskustvo prouzrokovalo ili za situacije u kojima ovo može predstavljati problem.
2. Naznačite važnost zaštite mladih u ovakvim situacijama i objasnite tehniku „depersonalizacije“ koristeći primjere koje ste već pripremili.
3. Podijelite učesnike na parove i dajte svakom paru pitanje koje treba da depersonalizuju.
4. Parovi naizmjenično predstavljaju svoje sugestije grupi i spekuliraju o mogućim rizicima kada izostane depersonalizacija pitanja koje im je dato.

Savjet

Obično je lakše početi sa primjerima koristeći riječi koje eksplicitno ukazuju na neku perspektivu, npr. „ti“ ili „tvoje“ za ličnu perspektivu i „jedan“ ili „neko“ ili „društvo“ za društveni pristup. Onda možete preći na primjere gdje je perspektiva manje eksplicitna, npr. prelazak od „Da li ti misliš da li je u redu zbijati šale sa religijom?“ na „Da li je u redu zbijati šale sa religijom?“

Varijacija

U verziji ove aktivnosti razvijene u Crnoj Gori učesnici su podijeljeni u grupe i data im je lista kontroverznih tema, npr. Romi, nasilje u porodici, kontracepcija. Koristeći ove teme, grupe tehnikom „oluje mozga“ proizvode primjere pitanja za koje smatraju da bi bilo bolje depersonalizovati i pokušavaju da to i urade.

Verzija koja je ovdje korišćena je adaptacija originalne aktivnosti kreirane u Irskoj (CDVEC Centar za razvoj programa (2012) *Suočavanje sa kontroverznim temama u učionici: resurs za građansko obrazovanje*).

Diskusija

Povedite kratku diskusiju o vrijednosti depersonalizovanja jezika u učionici, npr. šta misle da su njene pozitivne i negativne strane? Koliko lako je to uraditi? Da li smatraju da je to uvijek neophodno?

Savjet

Valja upozoriti učesnike da, mada može biti korisna u određenim situacijama, ova tehnika nije primjenljiva u svim okolnostima i ne bi trebalo da postane obavezna. Treneri za nastavnike u Irskoj, na primjer, ukazuju na poteškoću osvrta na pitanja religioznog i interkulturalnog razumijevanja u Sjevernoj Irskoj, a da pri tom nastavnici i učenici ne unesu lične perspektive iz društva u kojem žive i u kojem su odrasli. Uz to, ponekad mogu postajati dobri razlozi da postavljate pitanja o ličnim osjećanjima i mišljenjima, npr. da produbite razumijevanje niza perspektiva, da saznate više o uticaju kulture i istorije na evoluciju i predstavljanje nekih tema, da povećate empatiju i da budete sigurni da je diskusija realna i da se zasniva na „stvarnom životu“.

AKTIVNOST 2.2: POMOĆNI MATERIJAL

Primjeri „ličnih“ iskaza

- Koliko **vas** nije rođeno u ovoj zemlji?
- Šta **vaša** religija kaže o obrazovanju djevojčica?
- Da li **ste** ikada **bili** žrtva vršnjačkog nasilja?
- Koji je, po **vašem** mišljenju, najbezbjedniji oblik kontracepcije?
- Da li **ste** ikada **koristili** neku nelegalnu drogu?
- Da li **vas** roditelji udaraju kada niste dobri?

AKTIVNOST 2.3: ŠKOLA NA IVICI ŠUME

Kada je neka **tema posebno osjetljiva**, bezbjednije je prići joj indirektno, nego krenuti na nju „glavom“. Jedan način na koji se ovo može učiniti jeste da se napravi istorijska, geografska ili imaginarna paralela. Ova tehnika je poznata kao „udaljavanje“. Ona pomaže da eksplozivne teme ne izmaknu kontroli i omogućava učenicima da odlože svoje inicijalne predrasude i pretpostavke i da postanu otvoreniji prema kompleksnosti teme. U aktivnosti koja slijedi, učesnici istražuju benefite ove tehnike, koristeći imaginarnu priču o podijeljenom društvu.

Cilj

Da istražuju načine na koje upotreba „udaljavanja“ može da se koristi za senzitivnije i fleksibilnije uvođenje kontroverznih tema.

Ishodi

Učesnici:

- Razumiju svrhu „udaljavanja“
- U stanju su da primjenjuju tehnike „udaljavanja“ u učionici i školi

Trajanje

40-50 minuta

Sredstva

Biće vam potrebno:

- Kopije priče *Škola na ivici šume*

Priprema

Napravite kopije priče iz Pomoćnog materijala koji slijedi – po jednu za svakog učesnika. Takođe bi trebalo da pripremite svoju ulogu u predstavi – kako ćete ohrabriti učesnike da se uključe, argumente koje ćete koristiti u ulozi, pitanja koja ćete postavljati itd.

Metoda

1. Rasporedite stolice u redove koji su okrenuti ka vrhu prostorije, sa većom prazninom po sredini.
2. Opišite tehniku „udaljavanja“ i objasnite kako se ona koristi kod kontroverznih tema. Kažite učesnicima da će vidjeti kako to izgleda u praksi.
3. Pročitajte priču na glas.
4. Učesnici iznose svoje mišljenje o tome kako oni misle da je škola (u priči) izgorjela, ko je odgovoran i koji su bili motivi.
5. Pitajte da li bi nastavnik trebalo da pokuša da ponovo izgradi školu.
6. Objasnite da će nastavniku vjerovatno biti potrebna podrška obje zajednice, ukoliko on/ona želi da ponovo izgradi školu i omogući da ona radi. Ovo neće biti lako. Kažite učesnicima da će oni izvesti predstavu onoga što će se vjerovatno desiti ukoliko nastavnik pokuša da to uradi.
7. Učesnici zamišljaju da su na javnom sastanku koji je sazvao nastavnik kako bi pokušao da dobije podršku zajednica za ponovnu izgradnju škole. Učesnici će igrati ulogu zajednica: šumski narod na jednoj strani prostorije, a narod iz doline na drugoj. Facilitator će igrati ulogu nastavnika i stajaće na čelu grupe.
8. Učesnici preuzimaju svoju ulogu. Facilitator u ulozi nastavnika poželi dobrodošlicu svima koji su došli na sastanak. On/ona objašnjava razloge za sastanak, objašnjava zbog čega su okupljeni pozvani i pita da li će oni biti spremni da obezbijede pomoć koja je potrebna da bi se ponovo izgradila škola i da bi poduhvat bio uspješan. Učesnici u ulozi članova zajednice odgovaraju na ovaj zahtjev pitanjima, komentarima itd., a predstava se nastavlja... 15 minuta bi trebalo da je dovoljno vremena za ovu aktivnost, ali budite spremni da produžite vrijeme kada vam ide posebno dobro ... zatim se facilitator u ulozi nastavnika zahvaljuje prisutnima zato što su došli i zatvara sastanak.
9. Učesnici napuštaju ulogu da bi počeli diskusiju.

Sugestija

Ova aktivnost može biti posebno efikasna kada ulogu nastavnika igra neko od učesnika. Morate znati, međutim, da je ova uloga ključna za ovu aktivnost i najbolje je nikoga drugog ne pitati da je prihvati, osim ako ste sigurni da je dobro može izvesti.

Diskusija

Povedite diskusiju o tome šta su učesnici naučili iz aktivnosti. Da li oni misle da je moguće replicirati u učionici i školi? Ukoliko jeste, za koje teme bi je koristili? Kako bi od ove paralele prešli na samu temu? Koje smatraju da su pozitivne i negativne strane ove vrste aktivnosti?

Nastava kontroverznih tema kroz priče

Priče mogu biti odličan način uvođenja senzitivnih i komplikovanih tema u učionicu i školu. Međutim, da bi dobro funkcionisala, situacija iz priče mora vjerno da kopira ključne elemente teme za čije uvođenje se koristi – da ima usađen isti spektar stavova, argumenata i interesa itd. Ovo se obično bolje ostvari pričom koja je napisana namjenski ili adaptiranjem elemenata postojeće priče tako da ona odražava elemente teme u stvarnosti.

Priča koja je upotrijebljena za ovu aktivnost kreirana je u UK-u (Huddleston, T. & Rowe, D. (2001) *Dobro razmišljanje: Obrazovanje za građanstvo i moralnu odgovornost*, sveska 3, Evans: London). Prethodno se koristila za uvođenje teme konflikta oko kontrole obrazovanja, a kasnije se koristi u kontekstu podijeljenih društava, poput Sjeverne Irske i Kipra.

AKTIVNOST 2.3: POMOĆNI MATERIJAL

Škola na ivici šume

„Prije puno godina postojala je zemlja koja je jedino bila poznata po tome što je bila skoro potpuno podijeljena na dva dijela. Pola zemlje je bilo prekriveno gustom šumom. Druga polovina je bila prostrana gola ravnica. Narod iz šume je većinom živio od drveća. Oni su obarali ogromne hrastove teškim sjekirama, sagorijevali brezovo kolje kako bi pravili ugalj i sadili mladice da bi zamijenili oborena stabla. Gradili su drvene kuće na šumskim proplancima i svetišta posvećena šumskim duhovima. Oni su bili povučeni i duhovni ljudi, koji su živjeli u harmoniji sa svojim i sa prirodom.

Narod iz ravnice su bili farmeri. Obrađivali su zemlju da bi posijali usjeve. Njihove kuće su bile potpuno napravljene od kamena. Bog im je bio bog žita. Jednom godišnje, u jesen, imali su jednonedjeljni festival da bi proslavili kraj žetve. Tada se puno jelo, pilo i lumpovalo.

Osim trgovine osnovnim artiklima, bilo je vrlo malo kontakta između dvije zajednice. Iako su u suštini govorili istim jezikom, bilo je puno riječi i fraza koje su bile jedinstvene u jednoj ili drugoj grupi. Niko od njih nije pokušavao da razumije način života ovih drugih, iako bi im to možda bilo i od koristi.

Štaviše, dvije zajednice su se posmatrale sa međusobnom sumnjičavošću. Narod iz ravnice je vjerovao da, čim bi im se ukazala prilika, šumski narod bi posadio drveće po njihovim voljenim poljima. Šumski narod je vjerovao da, kada bi im to bilo dozvoljeno, narod iz ravnice bi posjekao svu šumu i uzorao bi je za usjeve.

U državi je bilo malo obrazovanih. I narod iz šume, i narod iz ravnice su oba bili veoma siromašni. Većina je zarađivala jedva dovoljno da prežive, nasuprot ljudima iz susjednih zemalja koji su se bogatili prodajom hrane, tekstila i zanatske robe.

Onda jednog dana, jedan mladi učitelj je podigao kuću na ivici šume. Mladić je bio neobičan po tome što, iako je odrastao u ravnici, njegova majka je bila iz šumske porodice.

Mladi učitelj je odlučio da će da podigne školu. Bila bi to prva škola koja bi bila podignuta u tom području. Na jednom mjestu, na ivici šume i ravnice, mladić je sagradio malu jednospratnu kuću od drveta i kamena.

Onda je pozvao ljude iz šume i ravnice da dovedu svoju djecu u njegovu novu školu. Roditelji su bili oprezni isprva, posebno narod iz šume. Ali dovoljno njih je bilo voljno da pošalje svoju djecu i da plate malu sumu novca koju je nastavnik tražio da bi se škola mogla otvoriti.

Prve nedjelje, djeca iz ravnice i šume jedva da su razgovarala jedna sa drugom. Djeca iz šume su se držala po strani i odbijala da imaju išta sa drugom djecom u razredu ili na igralištu. Djeca iz ravnice su nazivala šumsku djecu pogrdnim imenima i izazivala ih na tuču.

Druge nedjelje, bilo je puno pritužbi od strane roditelja koji su optuživali učitelja da daje poseban tretman djeci iz suprotne grupe.

Treće nedjelje, činilo se da se stvari poboljšavaju. Činilo se da su djeca iz ravnice manje agresivna, a djeca iz šume spremnija da razgovaraju.

Četvrte nedjelje, škola je spaljena do temelja...."

AKTIVNOST 2.4 U TUĐIM CIPELAMA

Veoma mlada djeca i učenici prirodno se vezuju za jednu stranu situacije i **teško im je da sagledaju ostala viđenja**. Dok se sposobnost zapažanja alternativa povećava sa uzrastom, obično se ona zatire društvenim i kulturnim normama ili se ne razvije zbog nedostatka odgovarajućeg životnog iskustva. Kontroverzne teme, s druge strane, teže da budu multidimenzionalne. Pomaganje djeci i mladima da identifikuju i poštuju alternativne stavove je bitan elemenat nastave kontroverznih tema. U aktivnosti koja slijedi učesnici istražuju načine na koje se učenicima može pomoći da vide probleme iz niza perspektiva.

Cilj

Da se istražuju načini na koje se učenicima može pomoći da vide probleme iz niza perspektiva

Ishodi

Učesnici:

- Prepoznaju multidimenzionalnu prirodu kontroverznih tema
- Razumiju zašto učenici ponekad imaju poteškoća da vide tuđa stanovišta
- Su upoznati sa tehnikama koje pomažu učenicima da vide probleme iz niza perspektiva

Trajanje

30-40 minuta

Sredstva

Biće vam potrebne:

- Kartice „otisaka stopala“ za igru uloga

Priprema

Isijecite kartone u obliku stopala u prirodnoj veličini ili koristite šablon otiska stopala iz Pomoćnog materijala. Biće vam potreban po jedan za svakog učesnika i nekoliko dodatnih.

Smislite neku kontroverznu temu i iznesite je u vidu pitanja, npr., „šta mislite da bi vlada trebalo da uradi u vezi sa religioznim ekstremizmom? (Francuska) ili „da li mislite da bi „hidraulično frakturisanje“ nafte trebalo da je dozvoljeno na Sjeveru Engleske? (UK). Izaberite pitanje koje će vjerovatno podijeliti učesnike. Na preostalim „stopalima“ ispišite različite odgovore na pitanje, poželjno one koje je malo vjerovatno da će učesnici sami izraziti, ali ne više od 2 ili 3 rečenice.

Metoda

1. Rasporedite stolice tako da formiraju veliki krug i položite po jedan prazan „otisak stopala“ na svaku stolicu.
2. Postavite pitanje koje ste ranije izabrali i zamolite učesnike da u tišini napišu svoje odgovore na karticu– samo 2 ili 3 rečenice.
3. Sakupite sve kartice, promiješajte ih i postavite ih licem nadolje na sredinu poda, dodajući pri tom i kartice koje ste pripremili ranije.
4. Učesnici svi biraju po jednu karticu nasumično i tiho čitaju za sebe.
5. Zamolite dobrovoljca da ustane, nađe svoje mjesto u prostoriji i pročita mišljenje sa svoje kartice.
6. Ostali učesnici provjeravaju mišljenja sa svojih kartica i ukoliko su ona potpuno ista sa mišljenjem dobrovoljca, odlaze da stanu odmah pored njega/nje.
7. Drugi dobrovoljac čita sadržaj svoje kartice i bira mjesto gdje će stati zavisno od sličnosti svog mišljenja sa prvim – što je sličnije mišljenje, utoliko će se bliže postaviti u odnosu na prethodnog dobrovoljca, što je različitije, dalje će stati.
8. Ponovite proces sve dok svi ne stoje.
9. Učesnici gledaju naokolo da vide kako su pozicionirana mišljenja po prostoriji, a onda se svi vraćaju na svoja mjesta da diskutuju.

Savjet i varijacije

Ova aktivnost najbolje funkcionira ako je već nešto rađeno na temu koja se diskutuje. To pomaže da se učesnici zagriju za aktivnost.

Postoje brojne druge aktivnosti koje pomažu učenicima da „se stave u tuđe cipele“ – uključujući **igre uloga, simulacije i formalne debate**.

Aktivnost koja je predstavljena ovdje je preuzeta iz aktivnosti koja je kreirana u Irskoj (CDVEC Centar za razvoj programa (2012), *Suočavanje sa kontroverznim temama u učionici*).

Diskusija

Povedite kratku diskusiju o tome šta su učesnici naučili iz ove aktivnosti, npr. šta su naučili o datoj temi, da li je ona uticala da neko od njih razmatra da promijeni mišljenje, da li bi oni mogli da na isti način izvedu ovu aktivnost u školi, koje su njene pozitivne i negativne strane ili da li imaju nekih drugih aktivnosti koje mogu da podijele sa drugima?

AKTIVNOST 2.4: POMOĆNI MATERIJAL

Šablon otiska stopala

AKTIVNOST 2.5 WORLD CAFÉ

Jedna od najizazovnijih aspekata nastave kontroverznih tema je njihova kompleksna priroda. Da bi se raspakovale ovakve teme na neki smislen način u učionici ili školi, izgleda da je potrebno stručno poznavanje predmeta i ekspertiza koju ima mali broj nastavnika, pa pronalaženje ovakvih osoba može biti teško i može da traje dugo. Još je teže ukoliko je problem skorašnjeg datuma ili se i dalje razvija. **Nedostatak tačnih i balansiranih informacija** je jedna od najuobičajnijih briga nastavnika o kontroverznim temama. U aktivnosti koja slijedi, učesnici istražuju kako aktivnosti „kolektivnog rješavanja problema“ mogu da se koriste kako bi omogućile bezbjedno uvođenje kontroverznih tema, bez potrebe za puno dodatnih informacija o samoj temi. „Kolektivno rješavanje problema“ izokreće tradicionalni pristup učenja u učionici i školi – umjesto da nastavnik pruži učenicima informacije, učenici pitaju jedni druge za njih ili kako da im pristupe.

Cilj

Da se istražuje kako aktivnosti „kolektivnog rješavanja problema“ mogu omogućiti objektivno i pošteno uvođenje kontroverznih tema u učionicu i školu, kada ne postoji dovoljno informacija o temi.

Ishodi

Učesnici:

- Razumiju ideju „kolektivnog rješavanja problema“
- Svjesni su njenih mogućih benefita
- U stanju su da primjenjuju tehnike „kolektivnog rješavanja problema“ u učionici i školi

Trajanje

30-40 minuta

Sredstva

Biće vam potrebne:

- Slike koje su povezane sa kontroverznim temama
- Flipčart papir

Priprema

Izaberite neku noviju kontroverznu temu i slike koje su povezane sa njom – fotografije iz novina, materijal sa interneta, crteži, itd. Ovaj materijal je namijenjen za rad u malim grupama, pa će vam biti potrebno onoliko slika koliko grupa namjeravate da kreirate. Zalijepite svaku sliku na sredinu flipčart papira.

Metoda

1. Rasporedite stolice oko stolova za rad u malim grupama i položite komad flipčart papira sa slikom na svaki sto.
2. Podijelite učesnike u male grupe i ukratko opišite temu koju ste izabrali da obrađuju.
3. Grupe raspravljaju o slici na stolu i upisuju na flipčart papir bilo kakva pitanja koje ona kod njih izaziva u vezi sa tom temom.

Sugestija

6K je korisna tehnika kod ove vježbe. Koristi se u UK-u da pomogne mladima da formulišu pitanja. Nastavnik postavlja pravilo da svako pitanje koje učenici formulišu treba da počne sa jednom od sljedećih riječi: **Šta? Kada? Gdje? Ko? Kako? ili Zašto?**

4. Poslije 2 ili 3 minuta grupe se sele za novi sto gdje raspravljaju o pitanjima koje je postavila prethodna grupa i pokušavaju da ponude neke odgovore, pišući ih pored pitanja na flipčart papiru. Grupe takođe mogu napisati više pitanja, ukoliko to žele.
5. Grupe se ponovo sele i ponavljaju proces. Ovo rade dok ne obiđu sve stolove.

6. Učesnici se kreću po prostoriji i čitaju pitanja i odgovore za svakim stolom.
7. Pitajte šta su naučili o temi kroz ovu vježbu. Da li osjećaju da je ona proširila njihovo razumijevanje teme? Šta bi oni sljedeće učinili sa njom?

Diskusija

Povedite kratku diskusiju o upotrebi „kolektivnog rješavanja problema“ u nastavi kontroverznih tema, npr. šta su pozitivne, a šta negativne strane ove tehnike? Da li učesnici mogu da na isti način izvedu aktivnost „World Café“ u školi? Ukoliko da, kako bi je nastavili? Da li znaju za neke druge aktivnosti slične ovoj?

Varijacija

Tiha diskusija je slična aktivnost aktivnosti *World Café* i može se koristiti u istu svrhu. Nastavnik smisli jedan broj pitanja o nekoj temi i ispiše svako pitanje na flipčart papiru. Papir se smjesti na jedan broj stolova raspoređenih nasumično po prostoriji, a učenici se kreću oko njih pišući tiho odgovore na pitanja. Oni onda čitaju odgovore drugih ljudi, pišu svoje odgovore i tako dalje .

Verzije ove dvije aktivnosti se koriste u školama u UK-u za nastavu o londonskim neredima iz 2010. godine.

AKTIVNOST 2.6: FORUM TEATAR

Nastavnici ne mogu kontrolisati sve što se pojavi u učionici ili školi. Koliko god da pažljivo pripremi čas, uvijek postoji mogućnost da nastavnik bude „na udaru“ zbog **nesenzitivnih opaski koje izriču učenici** u ili van učionice. U aktivnosti koja slijedi učesnici proučavaju različite načine na koje se može odgovoriti na ove opaske i razmatraju ulogu pravila razreda i školske politike u kreiranju klime koja smanjuje njihovo pojavljivanje i pomaže nastavniku da se sa njima nosi kada se one pojave.

Cilj

Da se razmotre različiti načini na koje se može odgovoriti na nesenzitivne opaske učenika i uloga pravila razreda i školske politike u kreiranju klime koja smanjuje njihovo pojavljivanje i pomaže nastavniku da se sa njima nosi kada se one pojave

Ishodi

Učesnici:

- Su u stanju da se nose sa nesenzitivnim opaskama učenika sa samopouzdanjem i efikasno
- Razumiju kako postavljanje pravih pravila u učionici i školi i prave klime može pomoći
- Prepoznaju vrijednost školske politike u kreiranju ohrabrujućeg duha škole

Trajanje

25-30 minuta

Sredstva

Biće vam potreban:

- Radni materijal sa nekim tipičnim primjerima nelagodnih opaski učenika

Priprema

Smislite 2 ili 3 primjera nesenzitivnih opaski koje učenici mogu napraviti u vezi sa kontroverznim temama u razredu, ili van njega, npr. pitati nastavnika „Da li ste gej?“ (Crna Gora), ili reći „Pakiji su svi isti“ (UK). Primjere iz različitih zemalja možete naći u Pomoćnom materijalu koji slijedi.

Metoda

1. Uvedite problem nesenzitivnih opaski učenika koristeći primjere iz radnog materijala, ili one koje ste pripremili ranije. Učesnici sa ličnim iskustvom ovakvih opaski mogu sami iznijeti jedan ili dva primjera, ukoliko to žele. Razgovarajte kratko o poteškoćama odgovora na ovakve opaske i rizicima neodgovaranja ili lošeg odgovora na njih.
2. Izaberite tri dobrovoljca koji će da igraju ulogu nastavnika. Njihova uloga će biti da odgovaraju na nesenzitivne opaske učenika. Zamolite ih da napuste prostoriju i da ostanu vani dok ih ne pozovete unutra.
3. Ostatak učesnika ostaje u prostoriji i oni igraju ulogu učenika.
4. Zamolite učesnike u prostoriji da izaberu neke primjere iz radnog materijala ili da „olujom mozga“ proizvedu svoje primjere nesenzitivnih opaski sa kojima se nekad suočavaju nastavnici – ili u obliku iskaza ili pitanja.
5. Prvi „nastavnik“ se poziva da uđe i on/ona odgovara na jednu od smišljenih primjera/iskaza/pitanja koje im upućuje „učenik“.
6. Ostala dva „nastavnika“ se uvode jedan po jedan i svaki od njih odgovara na iste iskaze/pitanja.
7. „Učenici“ upoređuju tri odgovora i raspravljaju koji od njih je najbolji. Onda daju svoj prijedlog, ukoliko smatraju da je on bolji.
8. Ponovite proces više puta sa različitim iskazima/pitanjima.

Diskusija

Povedite kratku diskusiju o tome šta su učesnici naučili iz ove aktivnosti, npr. koji vid odgovora je po njima najefikasniji? Da li oni imaju svoje tehnike odgovaranja koje bi podijelili sa drugima? Kako pravila učionice i škole i klima u školi mogu doprinijeti ovome? Da li bi voljeli da ovakve situacije budu obrađene u opštem kodeksu škole? Imaju li nekog iskustva sa tim?

AKTIVNOST 2.6 – POMOĆNI MATERIJAL

Primjeri kontroverznih komentara ili pitanja za početak diskusije

Facilitatori/treneri treba da izaberu one koji najbolje odgovaraju lokalnim prilikama

- „Mrzim strance – ima ih previše i uzimaju nam poslove.“
- „Možemo li govoriti o lezbijkama sljedeće nedjelje?“
- „Uvijek favorizujete djevojčice iz razreda, zar ne?“
- „Hoćete li ponovo da nam kažete šta treba da mislimo na ovom času?“
- „Šta je tu loše ako ste rasista? Moj otac kaže da je on jedan od njih.“
- „Nema svrhe pitati debelu djecu o zdravom načinu ishrane.“
- „Kako bi bilo da za promjenu sa našim razredom razgovara neki nacionalistički lider?“
- „Naše je ljudsko pravo da ne iznosimo svoje mišljenje, ukoliko ne želimo.“
- „Da li ste gej? Mora da jeste, uvijek govorite o njima.“
- „Za koga ćete glasati na republičkim izborima?“
- „Uvijek ste neutralni kada raspravljamo o raznim temama, da li imate ikakvo mišljenje?“
- „U redu je biti seksista – samo pogledajte šta se sve može naći u medijima i na internetu.“
- „Direktor govori o demokratiji u ovoj školi, ali većinu vremena se ponaša kao tiranin, a vi nastavnici ništa da uradite u vezi sa tim.“
- „Naš razred misli da ste potajni komunista i da Vas je potrebno prijaviti lokalnim vlastima.“
- „Nikad nam ne dozvoljavate da raspravljamo o „stvarnim problemima“ u lokalnoj zajednici zato što se plašite od toga šta će reći lokalni političari ako saznaju za to.“
- „Nas, mlade ljude, odrasli pitaju za mišljenje o raznim pitanjima, ali nikada stvarno ne slušaju šta mi kažemo i šta želimo da se promijeni.“

ODJELJAK TRI – REFLEKSIJA I EVALUACIJA

SKLAPANJE KOCKICA

U odjeljku 3 učesnici **planiraju** šta će raditi kada se vrate svojim učionicama i školama. Oni **ponovo razmatraju** razloge za nastavu kontroverznih tema i razmatraju **ciljeve** nastave i učenja u ovoj oblasti. Konačno, oni se **osvrću** na Paket obuke kao cjeline, na to kako je on doprinijeo njihovom **profesionalnom razvoju** i kako oni sami mogu unaprijediti svoje **usavršavanje u budućnosti**.

AKTIVNOST 3.1: SNIJEŽNA GRUDVA

Razmatranje kontroverznih tema je puno više od davanja prilike učenicima da „daju oduška osjećanjima“ u kontrolisanoj sredini, koliko god da je ovo bitno samo po sebi. Ono se prvenstveno tiče učenja o konfliktima vrijednosti i interesovanja i kako ih riješiti. Kao i u bilo kom drugom aspektu kurikuluma, ono što je planirano da učenici nauče određuje metode koje se u nastavi koriste. U aktivnosti koja slijedi, učesnici se osvrću na **ciljeve nastave kontroverznih tema**, tj. na kompetencije koje se razvijaju primjenom aktivnosti diskusije „sniježna grudva“.

Cilj

Da se osvrnu na ciljeve nastave kontroverznih tema

Ishodi

Učesnici:

- Razumiju značaj ciljeva učenja
- U stanju su da identifikuju odgovarajuće ciljeve učenja u nastavi kontroverznih tema

Trajanje

25 minuta

Metoda

1. Uvedite aktivnost time što ćete objasniti ulogu ciljeva u nastavi i učenju i važnost posjedovanja jasne ideje o ishodima koji se žele postići. Kažite učesnicima da je ova aktivnost kreirana da im se pomogne da iskristališu svoje shvatanje ciljeva nastave kontroverznih tema.
2. Podijelite učesnike u grupe od po 4 osobe.
3. Grupe raspravljaju kako bi objasnili svrhu nastave kontroverznih tema grupi četrnaestogodišnjaka. Ovo bi trebalo da oduzme 3-4 minuta.
4. Dva člana iz svake grupe odlaze i pridružuju se drugoj grupi. Oni iznose ideje iz svojih prethodnih diskusija i razvijaju ih kako bi pokušali da usavrše svoj odgovor na zadatak. Ovo bi trebalo da oduzme dodatnih 3-4 minuta.
5. Proces se ponavlja sve dok ima vremena ili dok svi učesnici ne budu zajedno u grupi.
6. Rasporedite stolice u krug za diskusiju.

Savjet

Od pomoći je da se izabere uzrast učenika u zadatku kako bi on odgovarao iskustvu većine. Ali, šta god odaberete, trebalo bi da bude isto za svakoga.

Diskusija

Povedite diskusiju o tome šta su učesnici naučili iz ove aktivnosti, npr. da li im je ona pomogla da pojasne svoje ciljeve? Da li postoji razlika između dugoročnih i kratkoročnih ciljeva? Koje vrste učeničkih kompetencija smatraju da treba da razvijaju? Da li im je bitno da pokušaju da promijene mišljenja učenika o određenim temama?

AKTIVNOST 3.2: PLAN ČASA

Poslije istraživačkog rada i refleksije koji sačinjavaju veliki dio Programa aktivnosti obuke, učesnicima se daje mogućnost **da praktično primijene naučeno**.

Cilj

Da primijene u praksi ono što su naučili kroz Program aktivnosti obuke

Ishodi

Učesnici:

- Imaju plan rada za jednočasovnu nastavnu aktivnost o kontroverznoj temi po njihovom izboru

Trajanje

20 minuta

Metoda

1. Svaki učesnik bira kontroverznu temu i počinje da planira kako će, zajedno sa učenicima, pristupiti toj temi kada se vrati u školu. Oni sastavljaju plan rada za jednočasovnu nastavnu aktivnost, koristeći jednu ili više tehnika ili aktivnosti učenja koje su predstavljene u Programu aktivnosti za obuku. Ovo se može raditi pojedinačno ili u malim grupama 15 minuta.
2. Sakupite učesnike ponovo na oko 5 minuta kako bi razmotrili bilo kakva pitanja koja povlači ova aktivnost.

AKTIVNOST 3.3: PLAVA PISMA

Povratne informacije učesnika pomažu **da se poboljša implementacija aktivnosti obuke sa budućim grupama učesnika**. One takođe pomažu učesnicima da se osvrnu na generalna pitanja koja se javljaju prilikom izvođenja aktivnosti i da **osjete da su lično doprinijeli Programu obuke**. „Plava pisma“ je kratka aktivnost pisanja koja omogućava učesnicima da podijele svoje iskustvo učešća sa facilitatorom/trenerom u četiri oka.

Cilj

Da omogući učesnicima da podijele svoje iskustvo učešća u Programu aktivnosti za obuku sa facilitatorom/trenerom

Ishodi

Facilitator/trener

- Je svjestan kako se aktivnosti obuke mogu poboljšati u radu sa budućim grupama

Učesnici:

- Osjećaju da su lično doprinijeli Programu za obuku

Trajanje

5 minuta

Sredstva

Biće vam potrebni:

- Papir i koverta

Metoda

1. Svakom učesniku se daje komad papira i koverta.
2. Oni pišu kratko pismo facilitatoru/treneru, iznoseći bilo kakva pitanja ili misli do kojih su došli učešćem u sesijama obuke i bilo šta što bi htjeli da pitaju facilitatora/trenera.
3. Pisma se stavljaju u koverta i daju se facilitatoru/treneru.
4. Facilitator/trener odgovara na pisma e-mailom poslije sesije – pojedinačno ili svima zajedno ili kombinovanjem ova dva načina.

Sugestija

Kada ima dovoljno vremena, može biti korisno da facilitator/trener otvori nekoliko pisama i da ih čita grupi, odgovarajući na pitanja koja ona sadrže.

AKTIVNOST 3.4: DRVO ZABAVE

Uz davanje povratnih informacija o aktivnostima obuke, bitno je da na kraju sesije učesnici imaju mogućnost da se osvrnu na to šta su naučili kroz Program aktivnosti za obuku i na to šta treba da se uradi prije nego što se one praktično primijene u školi. „Drvo zabave“ je jednostavna aktivnost koja omogućava učesnicima da se osvrnu na svoje stručni napredak poslije učešća u Programu aktivnosti za obuku.

Cilj

Da omogući učesnicima da se, poslije učešća u Programu aktivnosti za obuku, osvrnu na svoj stručni napredak.

Ishodi

Učesnici:

- Su svjesni onoga što su naučili kroz Program aktivnosti za obuku i onoga što treba da urade kako bi praktično primijenili naučeno u učionici i školi.

Trajanje

10 minuta

Sredstva

Biće vam potrebni:

- Veliki komad flipčart papira sa crtežom drveta
- Samoljepljive kartice – narandžaste, zelene i žute

Priprema

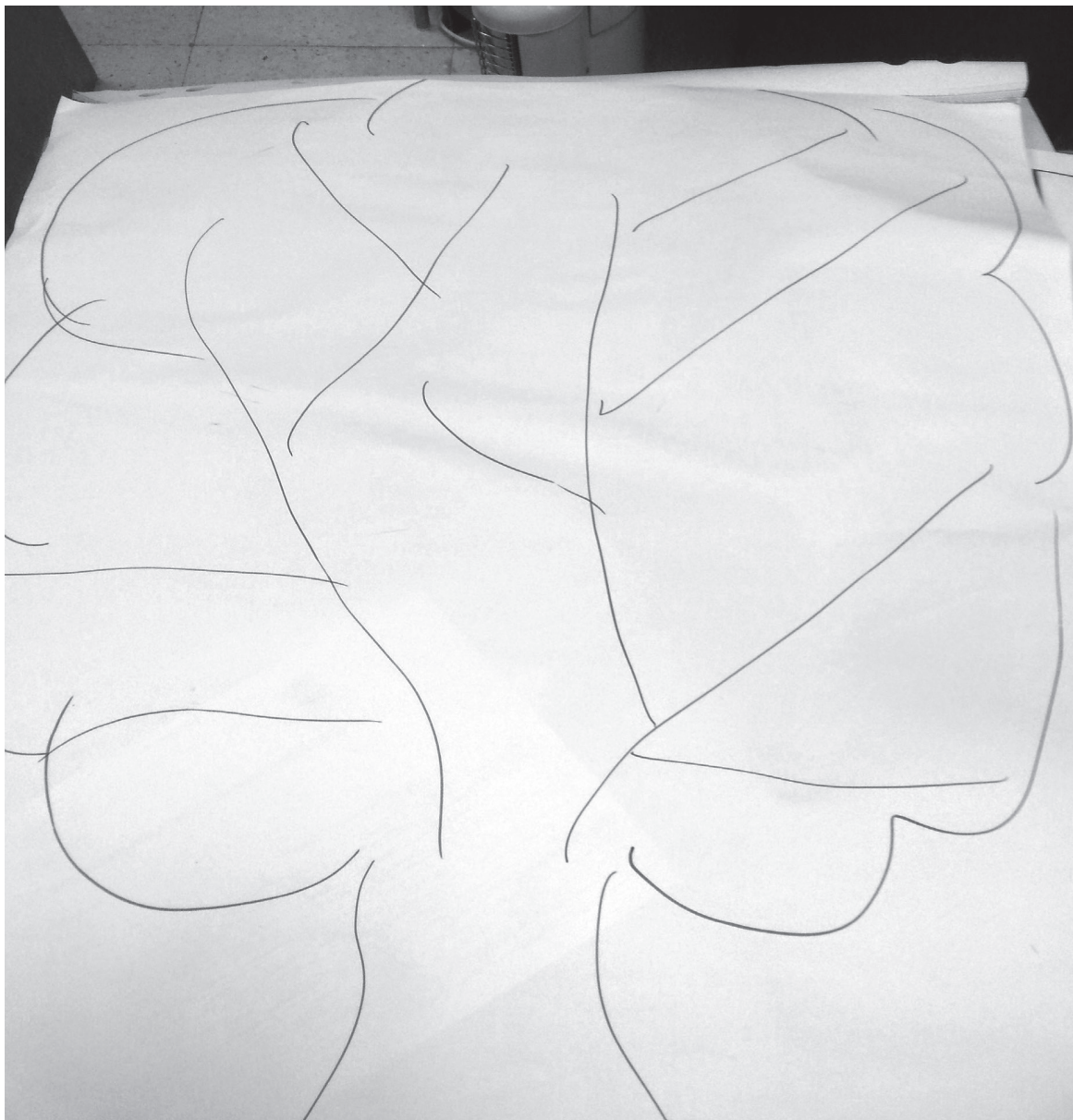
Nacrtajte drvo sa puno grana na velikom komadu flipčart papira.

Metoda

1. Učesnici pišu komentare o idejama, tehnikama i znanju koje su stekli na karticama u različitim bojama i na sljedeći način ih kače na „drvo“:
  - **Narandžaste** za komentare o idejama, tehnikama i znanju koje su ubrali, a koji su **zreli i spremni** da se ponesu u učionice i škole
  - **Zelene** za komentare o idejama, tehnikama i znanju koje su ubrali, a koji su još uvijek **zeleni** i o kojima će morati još da razmisle i koji treba još da sazru prije nego što ih mogu upotrijebiti u učionici/školi
  - **Žute** za komentare o idejama, tehnikama i znanju koje su ubrali, a koji su **između zrelih i spremnih i zelenih** i za koje će biti potrebno još malo refleksije prije njihove primjene

AKTIVNOST 3.4: POMOĆNI MATERIJAL

Drvo zabave - prije

AKTIVNOST 3.4: POMOĆNI MATERIJAL

Drvo zabave - poslije

MNE

Savjet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Savjeta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, ugovor osmišljen da zaštiti ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda implementaciju Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije odlučile su da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja, zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija poklanja posebnu pažnju razmjeni postignuća i vrijednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica.

www.europa.eu

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE